

PUOLUSTUSVOIMAIN
VALISTUSTYÖOHJEIDEN
LIITTEET 2, 3, JA 4

1945

PUOLUSTUSVOIMA IN
PÄÄESIKUNTA
Koulutusosasto

*Liitteet 2, [3 ja 4] Pv.PE:n Koulutusosaston julkai-
suun N:o 3877/Val./26/1.12. 45.*

Helsinki 1946. Sanoma Oy.

SISÄLLYS

Liite 2.

ISÄNMAAN HISTORIAN OPPITUNTIAIHEET JÄSENTELYINEEN

	Sivu
1. Suomen varhaisin historia	7
2. Suomen liittyminen Ruotsiin.....	8
3. Valtiolliset ja yhteiskunnalliset olot keskiajalla.....	9
4. Suomen sodat keskiajalla	11
5. Uskonpuhdistus	12
6. Suomen laajentumisen aika. Stolbovan rauha	13
7. Talonpoikain asema. Nuijasota	13
8. 30-vuotinen sota	15
9. Ruotsin ns. suurvaitasodat.....	16
10. Suomen erikoisaseman heikkeneminen	18
11. Yhteiskunnalliset ja sivistysolot 1600-luvulla	19
12. Suuri pohjan sota	20
13. Itsenäisyyspyrkimykset 1700-luvulla Y. M. Sprengtporten	21
14. V. 1808—09 sota.....	23
15. Kuusi vuosisataa Ruotsin vallan alaisena	24
16. Suomen valtion synty	25
17. Katsaus henkiseen kehitykseen autonomian aikana	26
18. Aineellinen vaurastuminen autonomian aikana	27
19. Valtiollinen kehitys 19. vuosisadalla	28
20. Työväenluokan herääminen	29
21. Suomen oikeustaistelu ja kehitys kansanvaltaa kohti	30
22. Suomen itsenäistyminen	32
23. V. 1918 sota.....	34
24. Suomen taloudellinen ja yhteiskunnallinen kehitys itse- näisyyden aikana	38
25. Suomen sivistysolojen kehitys itsenäisyyden aikana	41
26. Suomen ja Neuvostoliiton suhteet itsenäisyyden aikana	44
27. Suomen—Neuvostoliiton talvisota 1939—40	46
28. Suomen—Neuvostoliiton sota 1941—44 ja sen jälkeiset tapahtumat	51
29. Katsaus Suomen rajojen kehitykseen	54
30. Suomen puolustuslaitos eri aikoina	55
Kirjallisuutta	58

Liite 3.

YHTEISKUNTAOPIN OPPITUNTIAIHEET
JÄSENTELYINEEN ,

	Sivu
1. Yhteiskunta	63
2. Suomen pääelinkeinot	
A. Maatalous	65
3. Suomen pääelinkeinot	
B. Teollisuus ja ulkomaankauppa	67
4. Sotien vaikutus pääelinkeinoihimme.....	69
5. Kansamme jäsenten varallisuus ja tulot	71
6. Koti ja perhe. Väestökysymys.....	72
7. Opetustoimi	
A. Koululaitos	73
8 Opetustoimi	
B. Ammattiopinnot. Yhteiskunnallinen oikeudenmu- kaisuus	74
9. Kunnallinen itsehallinto	75
10. Suomen tasavalta	76
11. Maamme hallinto	77
12. Maamme oikeuslaitos	78
13. Demokratia	79
14. Työväenkysymys	80
15. Maaseutu ja kaupunki	81
16. Verot	83
17. Suomen kirkko	84
18—19. Puolustusvoimat	85
20. Kansalaisoikeudet ja -velvollisuudet.....	86
Kirjallisuutta	88

Liite 4.

KANSALAISKUNNON JA TERVEYDENHOITO-OPIN OPPI-
TUNTIAIHEET JÄSENTELYINEEN

	Sivu
1. Työ ja kutsumus elämäntehtävänä.....	93
2. Onnellisen kodin perusedellytykset	96
3. Raittiuuden merkitys kansan ja yksilön elämässä.....	99
4. Sukupuolitaudit	103
5. Terveystenhoito	103
6—7. Ensiapu tapaturmissa ja äkillisissä sairauksissa	104
8. Rikollisuuden syyt ja vastustamiskeinot.....	105
9. Sotilaan velvollisuudet valtion omaisuuden hoidossa.....	110
10. Tapaturmat ja niiden torjunta	115
Kirjallisuutta	119

Isänmaan historian oppituntiaiheet
jäsentelyineen

1. SUOMEN VARHAISIN HISTORIA.

Käsiteltävät asiat:

a) Suomalaisten siirtyminen Suomen niemelle johtui halusta etsiä parempia elinmahdollisuuksia. Suomen niemellä oli erinomaiset mahdollisuudet metsästyksen ja kalastuksen harjoittamiseen. Turkikset olivat hyvin kysytty kauppatavara keski- ja etelä-Euroopassa. Ensimmäiset Suomeen tulijat olivat rohkeita uskalikkoja, jotka purjehtivat meren yli lounais-Suomeen, ja heidän esimerkkinsä kannusti toisia seuraamaan heidän jälkiään. Siten alkoi siirtolaisuus. Kiinteä asutus syntyi länsi-Suomessa, ja sieltä se levisi vähitellen salo- ja korpimaille itään päin. Suomalaisten tulo Suomen niemelle johtui siten taloudellisista syistä eikä niinkään paljon vieraiden kansojen pakotuksesta. Suomalaiset olivat olleet kosketuksessa useiden vieraiden kansojen kanssa, kuten lukuisat tulleet suomenkieleen tulleet lainasanat osoittavat.

b) Ensimmäiset Suomeen muuttaneet olivat yksittäisiä perheitä tai pieniä ryhmiä. Maassamme muodostui aluksi suku- ja kyläyhteiskuntia sekä myöhemmin heimoyhteiskuntia. Niiden tarkoituksena oli yhteistoimin metsästyksen ja kalastuksen harjoittaminen, lappalaisten verottaminen ja uhkaavien vaarojen torjuminen.

c) Kainulaisten ja pirkkalaisten pohjankäynti. Ylä-Satakunnassa ja Hämeessä syntyi voimakas talonpoikaisyhteiskunta, jonka yritteliäät suurtonpojat tekivät retkiä ns. Pohjan tietä Pohjanlahden pohjoispohjukkaan ja hallitsivat 1300-luvulle saakka näitä alueita. Maantieteellisistä olosuhteista johtuen Hämeen eränkäynti suun-

tautui Suomen järviolueelle ja jäi hajanaisemmaksi kuin pohjankäynti. Karjalaisten erätie kulki vesistölinjoja Laatokasta Oulun seuduille luoteeseen ja Vienan merelle koilliseen päin. Karjalaisten pohjankäynti ei saavuttanut samanlaista järjestyneisyyttä ja merkitystä kuin pirkkalaisten, mutta se liittyi läheisesti läntisempään eränkäyntiin.

Opetustarkoituksena on osoittaa oppilaille, että varhais historian aikana suomalaiset ovat olleet rauhallisissa kulttuurisuhteissa myös itään päin, ja selvittää, että Suomessa kehittyi itsenäisiä ja kukoistavia eränkäyntiin perustuvia talonpoikaisyhteisöjä.

2. SUOMEN LIITTYMINEN RUOTSIIN.

Käsiteltävät asiat:

a) Kristinuskon tulo Suomeen kahta tietä. Varhaisimmat vaikutteet olivat idästä kreikkalaiskatolisen kirkon piiristä. Suomenkielen risti, pappi ja raamattu (= kirja) sanat ovat venäläiseltä taholta saatuja lainasanoja.

b) Roomalaiskatolisen kirkon toiminta Suomen kääntämiseksi. Ruotsista järjestetyt ristiretket, joiden tarkoituksena oli maamme kääntäminen roomalaiskatoliseen uskoon ja liittäminen Ruotsin vallanalaisuuteen. Kun samanaikaisesti Novgorodin kirkko osoitti aktiivisuutta pohjoiseen ja länteen päin, Suomi joutui sen molemmin puolin järjestyneiden maailmankirkkojen puristukseen.

c) 1200-luvun alkupuolella Tuomas-piispa pyrki korostamaan Suomen riippumatonta asemaa idän ja lännen välillä. Hän vetosi paavin apuun, mutta vältti pyytämästä tukea Ruotsin kuninkaalta tai Baltian kalparitareilta, jotta ei joutuisi riippuvaisuussuhteisiin heihin. Suomi oli hänen aikanaan jokseenkin itsenäinen, eräänlainen paa-villinen suojavaltio. Suomen aseman vakiinnuttamiseksi

paavi sääti piispa Tuomaan ehdotuksesta yleisen Itämeren—Suomenlahden kauppasulun, jolla kiellettiin harjoittamasta kauppaa venäläisten kanssa siksi, kunnes nämä lakkaavat ahdistamasta Suomen kristittyjä, Ristiretki venäläisiä vastaan ja tappio Nevajoella 1240. Birger Jaarlin toiminta Karjalassa ja Viipurin linnan perustaminen.

d) Ristiretkien seurauksena suurin osa Suomen kansaa ja sen asuinalueita joutui moniksi vuosisadoiksi kiinteästi Ruotsin yhteyteen. Kansamme omaksui kristinuskon roomalaiskatolisen opin muodossa. Ruotsin yhteydessä maassamme vakiintui länsimainen valtio- ja yhteiskuntajärjestys. Länsimaiden yhteydessä kansamme saattoi inhimillisen elämän eri aloilla kehittyä korkeammalle tasolle kuin sen idässä olevat heimokansat.

e) Ruotsin valtauksen johdosta maamme, etenkin sen itäosa tuli idän ja lännen väliseksi raja-alueeksi, jonka omistuksesta Venäjä ja Ruotsi taistelivat useiden vuosisatojen aikana. Maamme osana oli paljon kärsimyksiä tuottanut Ruotsin etuvartiona oleminen, ja rauhallisia suhteita ja keskinäistä vuorovaikutusta itään päin ei voitu rakentaa.

Opetustarkoituksena on selvittää oppilaille, että Ruotsin yhteydessä maamme sai länsimaisen sivistyksensä ja yhteiskuntajärjestyksensä, mutta että samalla maamme joutui idän ja lännen raja-alueen yhtämittaisten sotien näyttämöksi.

3. VALTIOLLISET JA YHTEISKUNNALLISET OLOT KESKIAJALLA.

Käsiteltävät asiat:

a) Valtiollisesti Suomen asema Ruotsin yhteydessä oli keskiajalla edullinen. Suomalaiset pääsivät samaan ase-

maan kuin ruotsalaiset. V. 1362 suomalaisille annettiin oikeus osallistua kuninkaanvaaliin. Vaikka sillä ei ollut suurta käytännöllistä merkitystä, Suomi tuli silloin valtiollisesti tasa-arvoiseksi Ruotsin maakuntien kanssa. Hallinnon järjestäminen. Suomen herttuakunta. Linna-läänit, pitäjät ja verokunnat. Maakuntakokoukset.

b) Oikeudellinen yhtenäistyminen. Maunu Eerikinpojan maan- ja kaupunkilait. Suomessa siirryttiin maakuntien oikeudesta yhtenäisen Ruotsissa ja Suomessa noudatetun oikeuden ja oikeudenhoidon kannalle. Eri oikeusasteet: kihlakunnanoikeus ja laamanninoikeus sekä etsikko- ja oikeusukäräjät. Birger jaarlin rauhanlait.

c) Talonpoikien asema. Ruotsissa oli pakanallisen muinaisajan päättyessä paikallisia, alkuaan sukuomistuksesta muodostuneita yhdyskuntia, joiden asukkaat, vapaat talonpojat, omassa keskuudessaan ratkaisivat riitansa ja järjestivät yhteiset tehtävänsä. Tässä maakunnallisessa itsehallinnossa on pohjoismaisen oikeusjärjestyksen ja laillisuuden historiallinen alkumuoto, joka on säilyttänyt kansan vapauden. Suomessa syntyi samanlainen yhteiskunnallinen ja valtiollinen tila, jossa talonpoikain vastustusvoima torjui ylimystön talonpoikaisvapautta uhkaavat pyrkimykset. Engelbrekt Engelbrektinpojan kansannousu 1430-luvun alussa. Talonpojilla oli valtiollisia oikeuksia, Suomesta oli oikeus lähettää 12 rahvaan edustajaa kuninkaanvaaliin. Edustus valtiopäivillä ja maakuntakokouksissa. Tuomioistuimissa oli kansan edustajina lautakunta, joka valittiin talonpojista. Vähitellen aateliston ja papiston etuoikeudet lisääntyivät ja talonpoikien asema huononi, mutta viimeksi mainitut eivät milloinkaan menettäneet vapauttaan. Ankarat verot, kyyditsemisvelvollisuus, päivätyöt ja tarvikehankinnat linnoihin ym. rasittivat ajoittain kovin ankarasti. Ne aiheuttivat toisinaan kapinayrityksiä.

Opetustarkoituksena on selvittää oppilaille,

että kansamme sai keskiajalla kehittyä valtiollisesti ja yhteiskunnallisesti muihin Euroopan maihin verrattuna suhteellisen vapaissa ja suotuisissa olosuhteissa. Suomessa talonpojat säilyttivät vapautensa.

4. SUOMEN SODAT KESKIAJALLA.

Käsiteltävät asiat:

a) Ruotsilla oli kaksi poliittista painopistesuuntaa: itäinen ja eteläinen, jotka vuorottelivat. Keskiajalla oli idänpolitiikka etualalla.

b) 1300-luvulla Maunu Eerikinpoika keskitti koko Fennoskandian ja Baltian voimat suureen voimanponnistukseen itää vastaan. Retki Nevajoelle 1348 ja Pähkinälinnan valtaus. Hämäläisten ja savolaisten retki Äänisjärvelle. Sotilaalliset vastoinkäymiset ja ”mustan surman” aiheuttama taloudellinen ahdinko pakottivat kuninkaan olosuhteet entiselleen jättävään Turun rauhaan v. 1351.

c) Suuri venäläissota 1495—97. Sodan syynä olivat Ruotsin ja Venäjän väliset rajariidat, kysymykset Peräpohjolan sekä Äyräpään, Savon ja Jääsken omistuksesta. Venäläiset joukot tunkeutuivat Pohjanmaalle ja Varsinais-Suomeen saakka. Viipurin linnan puolustus (Knut Posse ja Viipurin pamaus). Etelästä uhkaavan vaaran takia Ruotsi ei voinut lähettää maahamme ratkaisevaa apua, Novgorodin rauhassa 1497 jäivät alueet ennalleen.

Opetustarkoituksena on osoittaa oppilaille, että keskiajalla Suomi Ruotsin idänpolitiikan seurauksena joutui kahteen sotaan Venäjää vastaan. Ruotsin voimat eivät riittäneet itäisempien alueiden pysyvään valtauksen Novgorodilta, ja vaaran uhatessa etelästä Suomen täytyi vain omin voimin puolustautua venäläisten hyökkäystä vastaan.

5. USKONPUHDISTUS.

Käs iteltävät asiat:

a) Katolisen kirkon määräämisvalta kaikissa henkisissä asioissa. Oppi paavin erehtymättömyydestä. Ajatuksen vapautta ei ollut. Uusia ajatuksia esittävät suuret tiedemiehet saattoivat joutua inkvisition eteen (Galilei). Luopuminen Raamatun opista. Martti Luther ja uskonpuhdistus Saksassa. Uskonpuhdistukset muissa maissa (Sveitsi, Alankomaat, Englanti, Itämeren maat).

b) Katolisen kirkon asema Ruotsissa ja Suomessa. Kirkonmiesten etuoikeudet ja osallistuminen valtiolliseen toimintaan. Rikkauksien kerääntyminen kirkon haltuun. Uskonpuhdistuksen syynä olivat pohjoismaissa ensisijaisesti valtiolliset, seikat. Kustaa Vaasa tahtoi masentaa katolisen papiston ja saada käytettäväkseen kirkon rikkaudet.

c) Mikael Agricola Suomen uskonpuhdistajana ja suomalaisen kirjallisuuden perustajana. Opiskeluvuodet Wittenbergissä. Kirjallinen toiminta: ABC-kirja, Uuden Testamentin suomennos, Katkismus ja Rukouskirja. Agricola Turun piispana.

d) Uskonpuhdistuksen merkitys maallemme. Latinan tilalle tuli kirkon kieleksi suomi, joten uskonpuhdistus merkitsi suomalaisen kirjallisen sivistyksen alkua.

Opetustarkoituksena on selvittää uskonpuhdistuksen syyt ja merkitys kansallisen suomalaisen sivistyksen lähtökohtana Ruotsin vallan aikana. Opetuksessa on korostettava uskonpuhdistuksen merkitystä yleisen kulttuurikehityksen mitä tärkeimpänä vaiheena ajatuksen vapautta kohti.

6. SUOMEN LAAJENTUMISEN AIKA. STOLBOVAN RAUHA.

Käsiteltävät asiat:

a) Kustaa Vaasan ja hänen seuraajiensa hyökkäyssodat Venäjää vastaan. Ruotsin päämääränä oli tunkea Venäjä pois Suomenlahden rannoilta valloittamalla siihen rajoittuvat alueet. Vuosien 1554—57 sota. Sodan aiheena venäläisten rajaseuduille tekemät hävitys- ja ryöstöretket, jotka ulottuivat Ouluun ja Iijoelle saakka. Joutselän talvitaistelu. Rauha tehtiin v. 1557 Moskovassa entisin ehdoin. Pitkä venäläissota 1570—95. Taistelut Inkerinmaalla ja Virossa. Vesaisen retket Viaan ja Petsamoon, venäläisten retki Iin seuduille. Täyssinän rauhassa 1595 Venäjä tunnusti Suomen rajan päättyvän pohjoisessa Varanginvuonoon ja luovutti Ruotsille Viron. Jaakko de la Gardien ja Evert Hornin Moskovan-retki. Novgorodin valloitus.

b) Stolbovan rauha 1617. Vuosikymmeniä kestäneiden raskaiden sotien jälkeen Suomen itäraja joksikin aikaa vakiintui. Venäjä luovutti Ruotsille Käkisalmen läänin ja Inkerinmaan. Siten Venäjä suljettiin pois Itämeren tärkeältä kauppateiltä, mikä oli syynä myöhemmin Venäjän ja Ruotsin välisiin sotiin.

Opetustarkoituksena on selvittää Ruotsin ponnisteluja valtakunnan itäisten alueiden turvaamiseksi. Stolbovan rauhassa Ruotsi saavutti suurimman laajuutensa itään päin.

7. TALONPOIKAIN ASEMA. NUIJASOTA.

Käsiteltävät asiat:

a) Pitkien venäläissotien aikana talonpojisto oli joutunut sorronalaiseen asemaan. Kovimpana rasituksena oli sotaväen sijoittaminen ja ylläpito aikakauden luontois-

talouden mukaisesti (ns. linnaleiri), johon liittyi paljon väestöön kohdistunutta mielivaltaa etenkin ulkomaisen palkkaväen taholta. Kansan taloudellinen tila heikkeni ja yhä kasvava määrä taloja joutui veronmaksukyvyttömiksi. Paljon suomalaista väestöä siirtyy ulkomaille (Vermlanti, Viro).

b) Aatelin mielivalta, joka oli kasvanut valtaistuinriitojen takia, ja talonpoikien turvattomuus. Oikeuslaitos rappiolla. Erityisesti juuri talonpojat ja yleensä vähäväkiset joutuivat kärsimään laittomuuksista. Tämä aika kasvatti Suomen kansaan paljon ns. herravihaa. Periaate: oikeutta ei muuten saa, ellei sitä itse hanki, tuli näissä oloissa helposti yleiseksi.

c) Onnettomat poliittiset olosuhteet. Ruotsi-Suomen ja Puolan kuninkaan Sigismundin ja Kaarle-herttuan välinen taistelu, jossa Klaus Fleming oli ratkaisevasti kuninkaan puolella. Suomen aateli piti Puolan yliherruutta itselleen edullisempänä. Suomessa Klaus Fleming, valtakunnan mahtavin ylimys ja virkamies Suomessa (Suomen ja Baltian käskynhaltija, valtakunnanmarski ja valtakunnanamiraali ym.) piti suurta armeijaa (siksi hän majoitti sitä myös Pohjanmaalle, jolla oli laillinen vapaus linna-leireistä) ja suunnitteli Puolan yliherruuden alaisena oman valtion luomista Suomesta ja Baltiasta.

d) Pohjalaiset eivät voineet sietää laittomuuksia kauempaa, vaan pyysivät oikeutta. Kun oikeutta ei annettu Klaus Flemingin taholta, kehoitti Kaarle-herttua talonpoikia nousemaan aseisiin. Talonpoikien nousu Pohjanmaalla, Hämeessä ja Savossa. Nokian, Santavuoren, Nyystölän ja Mikkelin (Suur-Savon) taistelut. Jaakko Ilkka.

e) Nuijasota oli siis ilmaus suomalaisten talonpoikien vapauden ja oikeuden rakkaudesta. Talonpojat nousivat taisteluun laillisten oikeuksiensa puolesta. Samalla he

taistelivat järjestetyn yhteiskunnan ja valtakunnan yhtenäisyyden puolesta erittäin epäedullisissa olosuhteissa.

f) Sodan seuraukset. Talonpoikien aseman jatkuva heikkeneminen, kunnes Kaarle IX, talonpoikien ”hyvä kuningas”, koettaa sitä parantaa. Suomen johtava aatelisto mestataan ja tilalle tulee useasti kelvotonta ulkomaista feodaaliaatelia.

Opetustarkoituksena on selvittää mielivallan suuri osuus nuijasodan aikaisessa yhteiskunnassamme ja tämän onnettomat seuraukset. Kansan eri kerrosten etääntymisen vaarallisuus.

8. 30-VUOTINEN SOTA.

Käsiteltävät asiat:

a) 1600-uvulla Ruotsin poliittinen toiminta suuntautui voittopuolisesti etelään päin. Sen pyrkimyksenä oli Itämeren herruuden saavuttaminen. Kun Venäjä oli tungettu pois Suomenlahden rannoilta, valtakunnan aktiivinen sotapolitiikka suuntautui ensin Baltianmaihin. Sodassa Puolaa vastaan 1621—29 Ruotsi valloitti Liivinmaan. Tämän jälkeen Kustaa II Aadolf kääntyi etelään päin.

b) 30-vuotisen sodan syyt olivat pääasiassa poliittisia. Alunperin sota oli Saksan protestanttisten ruhtinaiden taistelua Itävalta-Espanjan keisaria ja katolisia ruhtinaita vastaan. Keisarikunta pyrki laajentumaan etelästä aina Itämerelle asti. Estääkseen tämän ja saavuttaakseen valta-aseman myös Itämeren eteläosissa Kustaa II Adolf liittyi sotaan Saksan protestanttien puolella.

c) Sodan yleinen kulku. Suomalaisten sotapäällikköjen ja joukkojen osuus. Breitenfeldin, Lech-virran ja Lützenin taistelut. 30-vuotisessa sodassa luotiin kunniakkaimmat suomalaiset sotilasperinteet.

d) 30-vuotisen sodan Suomelle aiheuttamat rasisukset.

Suomen osalta 18 vuotta kestäneeseen sotaan tarvittiin runsaasti miehiä ja varoja. Suomen uhraukset olivat erityisen raskaat. Sotaväenotot olivat niin suuret, että ne nykyisen väkiluvun mukaan merkitsisivät suhteellisesti 120.000 miehen jatkuvaa aseissa pitämistä. Kun tappiot olivat suuret, ei sotaan viety mies yleensä palannut, ja tämän vuoksi karkaaminen saavutti suuret mitat. Mitään varsinaisia etuja Suomi ei saavuttanut.

Opetustarkoituksena on sotilasperinteiden merkityksen korostaminen. Vain itsenäisenä kansamme voi käyttää kaikki voimansa hyväkseen, nyt oli jouduttu taistelemaan Suomen kansalle vieraiden etujen puolesta. 30-vuotisen sodan kunniakkaat sotilasperinteet velvoittavat myös nykypäivien suomalaista sotilasta.

9. RUOTSIN ns. SUURVALTASODAT.

Käsiteltävät asiat:

a) 1600-luvun jälkipuoliskolla Ruotsi johdonmukaisesti jatkoi laajentamispolitiikkaansa etelään päin. Kaarle X Kustaa aloitti v. 1655 sodan Puolaa vastaan anastaakseen siltä Itämeren hallitsemiseksi tarpeelliset alueet ja estääkseen sen joutumasta Venäjän valtaan. Kahden vuoden kuluttua sota siirtyi Tanskaan. Roskilden rauhassa Ruotsin asema suuresti lujittui.

b) Kun Ruotsin ja Suomen sotavoimat olivat sidottuja etelään, Venäjä käytti tilaisuutta hyväkseen ja hyökkäsi v. 1656 Inkerinmaalle. Sodan syynä oli pyrkimys meren rannalle ja Käkisalmen läänin kreikkalaiskatolisiin asukkaisiin kohdistunut uskonvaino. Valtiovalta oli pakkokeinoin pyrkinyt kääntymään kreikkalaiskatolisia luterilaisuuteen, minkä vuoksi osa karjalaisia siirtyi Venäjälle Tverin kuvernementtiin. Jäljelle jääneet kreikkalais-

katoliset pitivät venäläisiä vapauttajinaan. Hyökkäys ei rajoittunut vain kaakkois-Suomeen, vaan ulottui Kainuuseen ja Savoan. Kun suurin osa maan sotavoimista oli Puolassa, oli tilanne uhkaava. Äärimmäisin ponnistuksin vihollinen lyötiin Raudussa.

c) Sodissa Preussia ja Tanskaa vastaan Ruotsi kärsi useita tappioita, mutta ei menettänyt alueitaan. Alue-laajennusten kausi päättyi. Vuosisadan lopussa Ruotsi oli ulkonaisesti mahtava, mutta sisäisesti köyhtynyt, eikä sen alueen laajuus vastannut vähäisiä sotilaallisia ja taloudellisia voimavaroja. Asekuntoiset miehet olivat menehtyneet sodissa.

d) Suomalaisten osuus suurvalta-aseman luomisessa oli mitä merkittävin. Kun otetaan huomioon vartiotehtävät itää vastaan, varuskuntapalvelus Baltiassa ja joukkojen taistelut eteläisillä sotinäyttämöillä, Suomen osuus aseaakaan oli suhteellisesti raskaampi kuin valtakunnan minkään muun osan.

e) Ruotsin suurvaltasaodat ovat havainnollinen esimerkki siitä, miten suhteellisen pieni valtio, jolla ei ole riittäviä ulkonaisia edellytyksiä, suurvalta-asemaa tavoitellessaan joutuu uhanalaiseen asemaan ja kestäättömän asemansa säilyttääkseen moniin raskaisiin sotiin. Myöhemmin Ruotsi on vapautunut kuvitelmiastaan ja siirtynyt sisäisen rakennustyön linjalle, mikä on tehnyt sille mahdolliseksi suuren henkisen ja aineellisen vaurastumisen.

Opetustarkoituksena on edelliseen tuntiin liittyen vapauden merkityksen korostaminen sekä Suomen ja Venäjän välisten ristiriitojen perusteiden selvittäminen. 1600-luvulta alkaen tulee Venäjän pyrkimys Itämerelle Suomen historiaan ratkaisevasti vaikuttavaksi tekijäksi.

10. SUOMEN ERIKOISASEMAN HEIKKENEMINEN.

Käsiteltävät asiat:

a) Hallitusjärjestelmän uudistaminen Kustaa H Aadolfin aikana. Uuden valtiopäiväjärjestyksen ja ns. ritarihuonejärjestyksen edellyttämä säätyedustus sitoi Suomen entistä kiinteämmin Ruotsiin. V:n 1634 hallitusjärjestelmässä valtakunnan hallinto keskitettiin Tukholmaan valtaneuvostolle, jonka alaisena virkamieskunta toimi valtakunnan eri osissa. Valtakunnan johdon keskittäminen pääkaupunkiin oli omansa liittämään eri osat kiinteämmin kokonaisuuteen ja tasoittamaan niiden välisiä eroavaisuuksia. Suomi rupeasi lähentymään emämaata.

b) Ruotsin valtiosääntö oli yhteiskunnallisesti edullisempi kuin useimpien muiden Euroopan maiden. Kuninkas ei ollut itsevaltiainen, vaan säädöt saivat valtiopäivillä edustajiensa kautta lausua mielipiteensä. Valtiopäivillä olivat kaikki sen ajan yhteiskunnalliset piirit edustettuina ja ne voivat puolustaa oikeuksiaan ja etujaan. Kun valtiopäivät olivat usein koolla — vuoden tai parin päästä — ja monesti kelirikon aikana, oli Suomen osanotto niihin heikko. Matka Tornion kautta oli kallis ja vaivalloinen. Valtiopäivien valiokunnissa suomalaiset olivat vähälukuisena vähemmistönä. Johtovalta oli yläluokalla, aatelistolla, joten Ruotsi oli selvä aristokratia.

c) Ruotsin politiikan painopisteen ollessa etelään suunnattuna Suomi ikäänkuin jäi huomaamattomaan asemaan mahtavan Ruotsin rinnalla. Maamme aatelisto, ollen valtion palveluksessa, ja virkamiehistö muuttui vähitellen yhä enemmän ruotsalaiseksi, ja monet pystyvät miehet siirtyivät kokonaan Ruotsiin. Suomenkieli, joka aikaisemmin oli ollut yleisesti aateliston ja porvariston kielenä, alkoi väistyä ruotsinkielen tieltä.

Opetustarkoituksena on selvittää, että Ruotsin suurvalta-aikana maamme yhteys emämaahan tuli

entistä kiinteämmäksi, maan erikoisasema heikkeni ja kansallista omalaatuisuutta uhkaava ruotsalaistuminen sai alkunsa.

11. YHTEISKUNNALLISET JA SIVISTYSOLOT 1600-LUVULLA.

Käsiteltävät asiat:

a) Pietari Brahen toiminta Suomen hyväksi. Hänen matkansa itä-Suomeen. Ehdotukset verotusjärjestelmän uudistamiseksi, virkamieskunnan tason ja moraalisen kunnan kohottamiseksi, kaupunkien ja kauppalaan perustaminen, postinkuljetuksen ja kestikievariin järjestäminen. ”Kreivin aika” oli maassamme ennennäkemättömän voimakas edistyksen aika.

b) Talonpoikien asema heikkeni 1600-luvulla suuraatelin vallan voimistuessa. Valtion alituisen rahantarpeen tyydyttämiseksi myönnettiin ylimyksille läänityksiä, kunnes ne Suomessa käsittivät n. $\frac{2}{3}$ valtion tuloista. Vaikka lääninsaaajilla oli oikeus ainoastaan valtiolle tuleviin varoihin, he pyrkivät kaikin tavoin hyötymään asemastaan ja rajoittamaan alueidensa talonpoikien oikeuksia. Tästä aiheutui talonpoikien keskuudessa paljon tyytymättömyyttä.

c) Sivistysolojen kehityksessä on merkittävin Turun yliopiston perustaminen Pietari Brahen aloitteesta v. 1640. Suomalaisen kirjallisuuden kehittyminen. Suomen kielioppi ja täydellinen Raamatun suomennos. Gezelius-piispat kansanopetuksen edistäjinä. Osaksi lännestä päin tapahtuneen uudistuksen, osaksi järjestelmällisen kirkollisen käännytystyön perusteella luterilainen kirkko pääsi Suomen itäisillä raja-alueilla ratkaisevasti voitolle kreikkalaiskatolisesta kirkosta. Samalla kun luterilainen kirkko edisti suomalaista sivistystyötä, se kahlitsi — samoin-

kuin niinä aikoina kaikkialla — ajatuksenvapautta ja vainosi toisuskoisia.

Opetustarkoituksena on kansallistunnon lujiittaminen ja vapauden merkityksen korostaminen.

12. SUURI POHJAN SOTA.

Käsiteltävät asiat:

a) Sodan syyt. Ruotsin suurvalta-asema alueellisesti hajanaisena ja emämaahan verrattuna suhteettoman laajana oli heikko. Venäjän pyrkimyksenä oli Itämeren rannikkoalueen valtaaminen kauppasatamaa varten. (Viit-taus tunteihin 6 ja 9). Puola ja Tanska halusivat takaisin menettämänsä alueet ja vaikutusvallan.

b) Suomen heikkous sodan syttyessä. Suuret nälkävuodet 1695—97 olivat vähentäneet asukaslukua noin neljänneksen. Maa ei muutenkaan ollut toipunut aikai-sempien sotien aiheuttamista rasituksista.

c) Sodan kulku. Ruotsilla oli vain yksi mahdollisuus: voittaa vastustajat yksi kerrallaan. Menestyksellinen alku. Voitto Tanskasta. Voitto venäläisistä Narvassa. Sotaretki Puolaan ja etelä-Venäjälle. Pultava. Suomen säännölliset joukot suurimmaksi osaksi menetettiin Baltian, Puolan ja Venäjän sotatanterilla. Tsaari Pietari I:n määrätietoinen pyrkimys Suomenlahdelle. Pietarin kau-pungin perustaminen. Suomen valtaus vuosina 1713—16.

d) Ison vihan Suomelle aiheuttamat menetykset. Maan sivistyneistö tuhoutui suurimmaksi osaksi, yliopisto ja koulut lakkasivat. Aineellisellakin alalla häviö vertaansa vailla. Useimmat kaupungit raunioituivat, suuret asutus- ja viljelysalueet autioituivat, elintarvikkeet miltei loppui-vat ja väestö väheni huomattavasti entisestään. Uuden-kaupungin rauhassa Venäjä luovutti suurimman osan

Suomea takaisin Ruotsille, mutta kaakkoisosa liitettiin Venäjän valtakuntaan.

Opetustarkoituksena on osoittaa, että Suuren Pohjan sodan aikana maamme joutui miltei tuhon omaksi taistelussa Ruotsin etujen puolesta. Samalla selvitetään Venäjän Suomen-politiikan perusteet (kauppatataman tarpeellisuus).

13. ITSENÄISYYSPYRKIMYKSET 1700-LUVULLA. Y. M. SPRENGTPORTEN.

Käsiteltävät asiat:

a) Pikkuviha. Keisarinna Elisabetin manifesti Suomen kansalle: Elisabet lupasi auttaa suomalaisia muodostamaan Venäjän ja Ruotsin välille itsenäisen valtion, jolla olisi oma hallitusmuotonsa. Muissakin suunnissa Venäjä pyrki luomaan puskurivaltioita rajojensa turvaamiseksi. Suomalaisen sivistyneistön keskuudessa oli jonkin verran vastakaikua, koska Suomen sotilaspoliittinen asema oli muuttunut Uudenkaupungin rauhasta alkaen: Ruotsin suurvalta-asema oli kukistunut ja Venäjä noussut valta-tekijäksi. Ruotsi oli jo toisen kerran alakynnessä ja Suomi sotanäyttämönä. Alkoi voittaa alaa käsitys siitä, että ajan mittaan Venäjä joka tapauksessa valloittaa Suomen ja että Ruotsin isännöys olisi ainaisten sotien aihe ja Suomelle kärsimysten tie. Turun rauha.

b) Aateliston ja Kustaa III:n välit kireät. Sota 1788—90, minkä aikana tyytymättömyys Anjalan liiton yhteydessä sai avoimen kapinan luonteen. Samaan aikaan pieni ryhmä suomalaisia upseereja tavoitteli Suomen muuttamista Ruotsin valtakunnan maakunnasta itsenäiseksi valtioksi, jolla olisi omat taloudelliset, sivistykselliset ja sotilaalliset elimet yksinomaan Suomen omaksi hyödyksi. Tämän ryhmän johtajana oli Yrjö Maunu Sprengtporten,

älykäs ja toimielias, mutta kunnianhimoinen ja rauhaton aatelismies. Savon joukkojen komentajana hän toimi voimakkaasti Turun rauhassa entistä epäedullisemmaksi käyneen itärajan turvaamiseksi, mutta kun ei saanut haluamaansa kannatusta, hänessä kasvoi epäily Suomen puolustusmahdollisuuksiin. Tästä ja poliittisista syistä hän alkoi ajaa Suomen irrottamista Ruotsista ja itsenäistymistä Venäjän suojeluksen alaisena. Siirtyi lopuksi Katariina II:n palvelukseen. Venäjällä Sprengtporten hankki itselleen vaikutusvaltaa työskenneläkseen edelleen Suomen itsenäisyyden hyväksi ja kääntääkseen Venäjän aseet Ruotsin valtaa vastaan Suomessa. Hän pyrki myös vaikuttamaan Euroopan suurpolitiikkaan Suomen hyväksi, ollen mm. jonkin aikaa Venäjän suurlähettiläänä Pariisissa Napoleon I:n luona. Vuosina 1805—1807 hän antoi Aleksanteri I:lle muistioita Suomen itsenäisyydestä vedoten erinäisiin suurpoliittisiin laskelmiin Napoleonin ja Venäjän sotien aikana.

Ajan henki oli yksilöllinen ja yleismaailmallinen. Kansallinen herätyskausi ei myöskään vielä ollut koittanut. Sprengtportenin poliittinen persoonallisuus oli tyypillinen sen ajan ilmiö. Vaikka hän aikalaistensa silmissä oli muitakin ennakkoluulottomampi poliitikko, joka ei epäilyt erikoispyrkimyksensä ajamiseksi kantaa asetta Ruotsia vastaan, hän kuitenkin on ansainnut jälkimaailman tunnustusta ensimmäisenä miehenä, joka herätti ja määrätietoisesti ajoi Suomen itsenäisyysajatusta. Suomen poliittista erikoisasemaa ajatellen hän näki kauemmaksi kuin muut.

Sotilaana Sprengtporten oli kaukonäköinen ja etevä upseeri, joka oli aikakautensa yleistä sotilaallista tasoa huomattavasti korkeammalla. Suomessa ollessaan hän kehitti maanpuolustusta monella tavoin. Perusti mm. Suomen ensimmäisen upseerikoulun Haapaniemeen.

Opetustarkoituksena on selvittää oppilaille,

että maa joutui Ruotsin vallan loppuaikoina niin raskaisiin kärsimyksiin, että ajatus Ruotsista irrottautumisesta alkoi voittaa jalansijaa. Käsitös maamme asemasta ja Suomen ja Venäjän suhteiden elintärkeästä merkityksestä alkoi näissä merkeissä muuttua.

14. V. 1808—09 SOTA.

Käsiteltävät asiat:

a) Kerrataan lyhyesti 13. tunnin esitys Y. M. Sprengtportenista.

b) Sodan syyt. Tilsitin sopimus. Aleksanteri I:n tarkoituksena oli valloittamalla Suomi pakottaa Ruotsi manermaasulkemussääntöön ja turvata Venäjän luoteisraja.

c) Suomen armeijan heikko tila. Sodan kulku. Suomen joukkojen vetäytyminen Oulun seuduille saakka. Siikajoen taistelu. Suomenlinnan antautuminen. Eteneminen etelää kohti. Lapuan, Kauhajoen ja Alavuden voitot. Sandelsin toiminta Savossa. Ratkaisutaistelu Oravaisissa. Joukkojen vetäytyminen Ruotsiin. Haminan rauha.

d) Haminan rauhassa Suomen vuosisatainen valtiollinen yhteys Ruotsiin katkesi. Se oli historiallinen välttämättömyys. Koska Suomi Venäjän yhteydessä saavutti pitkäaikaisen rauhan ajan, oli seurauksena aineellisen ja henkisen kulttuurin nousu.

Optustarkoituksena on osoittaa oppilaille, että jo 1800-luvun alussa Suomi maantieteellisen asemansa takia oli Euroopan suurten valtioiden politiikan vaikutuspiirissä, tahtoi se itse sitä taikka ei, ja että ero Ruotsista oli historiallinen, maallemme edullinen välttämättömyys. Suomen armeija täytti puutteista huolimatta velvollisuutensa.

15. KUUSI VUOSISATAA RUOTSIN VALLAN ALAISENA.

Käsiteltävät asiat:

a) Ruotsin yhteydessä Suomi on ollut länsieurooppalaisen kulttuuripiirin hedelmöittävän vaikutuksen alaisena. Maassamme on kehittynyt länsimainen valtio- ja yhteiskuntajärjestys. Pohjoismainen oikeusjärjestys turvasi jokaiselle kansalaiselle suhteellisesti paljon suuremman vapauden ja turvan mielivaltaa vastaan kuin missään muualla Euroopassa. Uskonpuhdistus teki mahdolliseksi suomenkielisen kirjallisuuden synnyn ja siten yleensä kansallisen suomalaisen sivistyksen kehittymisen. Monet Ruotsin valtiomiehet pyrkivät kehittämään maamme yhteiskunnallisia ja taloudellisia oloja kansamme parasta tarkoittaen. ”Hyödyn aikakauden” huomattava merkitys maamme sisäiselle kehitykselle.

b) Maantieteellisen asemansa vuoksi Suomi Ruotsin vallan aikana joutui yhtämittaisten idän ja lännen välisten taistelujen näyttämöksi. Suomen sotavoimat vuodattivat vertaan etenkin Ruotsin suurvalta-ajalla vieraismaissa Ruotsin, Suomelle toisarvoisten etujen turvaamiseksi. Suomen puolustus lyötiin usein laimin ja maa joutui suuriin kärsimyksiin. Useimmat Ruotsin ja Venäjän väliset sodat olivat Ruotsin aloittamia.

c) Ruotsin vallan ajan lopulla Venäjän pyrkimys Itämerelle tuli Suomen historian ratkaisevaksi tekijäksi. Ruotsilla ei ollut edellytyksiä pitää Suomea hallussaan. Rauhalliset ja ystävälliset suhteet Venäjään tulivat kansamme olemassaolon perusehdoksi.

Opetustarkoituksena on viittauksin aikaisempaan opetukseen luonnehtia tasapuolisesti Ruotsin vallan ajan merkitystä Suomen etujen kannalta. Myönteisenä puolena on todettava Suomen joutumien länsimaiden yhteyteen, kielteisenä ”etuvartioitehtävä” Venäjää vastaan.

16. SUOMEN VALTION SYNTY.

Käsiteltävät asiat:

a) Suomen uusi asema. Kerrataan esitys Sprengtportenista. Sprengtportenin esityksestä Aleksanteri I kutsui valtiopäivät Porvooseen, missä hän vakuutti pitävänsä kunniaa Suomen perustuslakeja ja Suomen säädetyt vanhoivat uudelle hallitsijalle uskollisuudenvalan. Suomen hallinnon uudistaminen entisten Ruotsin lakien mukaan. Suomi sai omat valtiopäivät, oman senaatin ja keskusvirastot. Siten Suomesta tuli valtio, jolla oli yhteinen hallitsija Venäjän kanssa. Aleksanteri I: ”Suomi on korotettu kansakuntien joukkoon”. Aleksanteri I:n luottamusmies Mikael Speranski luonnehti Suomen uutta asemaa: ”Suomi on valtio eikä kuvernementti”. Aleksanteri I:n tarkoituksena oli tehdä Suomesta Venäjän luoteisrajalle suojamuuri pohjois-Euroopasta uhkaavien vaarojen varalta. Suomalaisille suotiin etuja ja vapauksia heidän vieroittamiseksi Ruotsista. Keisari tahtoi asettaa Suomen sisäisen järjestyksen sellaiseksi, että tällä kansalla Venäjään yhdistettynä on verrattomasti enemmän etuja kuin se nautti Ruotsin yliherruuden alaisena. ”Suomen olojen järjestämisessä on minun tarkoitukseni ollut antaa tälle kansalle valtiollinen olemus, jottei se lukisi itseään Venäjän valloittamaksi, vaan omien, ilmeisten etujensa kautta siihen liittyväksi”, keisari lausui käskykirjeessään Suomen kenraalikuvernöörille.

b) Vanhan Suomen liittäminen Suomeen. Suomen vero-
tulojen käyttö yksinomaan maan hyväksi.

Opetustarkoituksena on selvittää oppilaille, että Venäjään liittyneenä Suomi molempien valtioiden etujen mukaisesti sai autonomisen valtion aseman, mikä oli välttämätön edellytys, jotta maa voisi toipua rappiolastaan ja taloudellisen ja yhteiskunnallisen elämän eri

aloilla kehittyä Europan sivistysvaltioiden saavuttamalle tasolle. Irrottautuminen tapahtui onnellisena ajankohdantana, koska Aleksanteri I halusi tähän aikaan toiminnassaan toteuttaa vapaamielisiä ajatuksia.

17. KATSAUS HENKISEEN KEHITYKSEEN AUTONOMIAN AIKANA.

Käsiteltävät asiat:

a) Suomalaisen kansallistunteen herääminen. A. I. Arwidsson: ”Ruotsalaisia emme ole, venäläisiksi emme tahdolla, olkaamme siis suomalaisia”. J. V. Snellmanin herätystyö ja taistelu suomenkielen oikeuksien puolesta.

b) Yliopiston toiminta ja koululaitos. V. 1811 yliopiston opettajien luku lisättiin enemmän kuin kaksinkertaiseksi. Yliopiston tutkimus- ja opetustoiminnan monipuolistuminen ja laajeneminen. Huomattavimmat tiedemiehet ja tieteelliset seurukset. Ensimmäisen suomenkielisen oppikoulun perustaminen Jyväskylään 1858. Y. S. Yrjö-Koskisen toiminta. U. Cygnaeus Suomen kansakoululaitoksen luojana.

c) Kalevala ja Elias Lönnrotin elämäntyö. Suomalaisen kansanrunouden keruu ja tutkimus. M. A. Castrén Suomen suvun alkuperän tutkijana.

d) Kansallisen kirjallisuuden kehitys. J. L. Runebergin elämäntyö. Maamme-laulu ja Väinö Stoolin tarinat.

e) Sakari Topelius. August Ahlqvist. Julius Krohn. Aleksis Kivi, Juhani Aho, Minna Canth, Arvid Järnefelt, Johannes Linnankoski, Eino Leino, Karl August Tavaststjerna ja Mikael Lybeck.

f) Merkittävimmät saavutukset eri taiteiden aloilla. Albert Edelfelt, Akseli Gallen-Kallela, Fredrik Pacius, Jean Sibelius, Kaarlo Bergbom, Johannes Takanen,

g) Nuorisoliike ja työväenliike. Paavo Ruotsalainen ym. Kirkon merkitys. Sanomalehdistö ja kirjallisuus. Kansakoulut.

Opetustarkoituksena on pääkohdittain luonnehtia suomalaisen kulttuurin suurta nousukautta ja sen perusedellytyksiä, kansallistunteen heräämistä ja suhteellisen rauhallisia olosuhteita.

18. AINEELLINEN VAURASTUMINEN AUTONOMIAN AIKANA.

Käsiteltävät asiat:

a) Maatalouden kehitys. Kaskiviljelyn kieltäminen. Viljelyn maan alan kasvu moninkertaiseksi. Väkiluvun kasvun vuoksi ei päästy omavaraisuuteen. Karjanhoidon edistäminen. Lahjoitusmaakysymys. Suuret nälkävuodet 1866—67.

b) Metsien merkityksen kasvaminen. Järkipäisen metsänhoidon alku. Puutavaran ulkomaille viennin vaikutus metsätalouteen.

c) Maan teollistuminen. Puunjalostus-, paperi-, metalli- ja kutomateollisuudet. Kotiteollisuus kehittyi edelleen, vaikka sen suhteellinen merkitys pieneni.

d) Kulkuyhteyksien parantamiseksi syvennettiin laivaväyliä ja rakennettiin kanavia, joista merkittävin on Saimaan kanava. Ensimmäinen rautatie (Helsingin ja Hämeenlinnan välille) valmistui v. 1862. Seuraavina vuosikymmeninä yhdistettiin Pohjanmaa, Savo ja Karjala pääradoilla etelä-Suomeen. Samanaikaisesti parannettiin maantieverkostoa.

e) Ulkomaankauppa kehittyi rinnan teollisuuden nousun kanssa. Tärkeimpiä vientiartikkeleita olivat puutavara, voi, vuodat ja turkikset sekä kankaat. Tuontitavaroista olivat tärkeimpiä vilja, siirtomaatavarat ja

metallituotteet. Suurin oli tavaravaihto Venäjän, sittemmin Saksan ja Ison-Britannian kanssa. Oman kauppalaivaston hankkiminen.

f) Rahalaitoksen uudistaminen. J. V. Snellman sai hyväksytyksi Suomelle oman rahan v. 1865. Liike- ja säästöpankkien perustaminen.

g) Väkiluvun kasvu. Suomen taloudellinen vaurastuminen kuvastuu kenties selvimmin väkiluvun kasvussa. Koko maan väkiluku oli v. 1903 (2.816.298) runsaasti kolme kertaa niin suuri kuin 19. vuosisadan alussa.

Opetustarkoituksena on pääkohdittain kuvata Suomen talouselämän kehitystä Venäjän vallan aikana.

19. VALTIOLLINEN KEHITYS 19. VUOSISADALLA.

Käsiteltävät asiat:

a) Porvoon valtiopäivien jälkeen ei Aleksanteri I enää kutsunut valtiopäiviä koolle. Sitä ei tehnyt hänen seuraajanakaan Nikolai I. Valtiollisen elämän vapaita ilmiöitä epäiltiin ja vainottiin. Sitä osoittaa v. 1829 annettu sensuuriasetus ja etenkin v. 1850 annettu julistus, jossa kiellettiin painamasta suomenkielellä muunlaisia kuin uskontoa ja taloudellisia asioita käsitteleviä kirjoja. Mutta vaikka valtiopäiviä ei kutsuttu koolle, ei myöskään vahvistettuja perustuslakeja lakkautettu. Selvää on, että kehityksen kulku tämän takia monessa suhteessa estyi.

b) Yli puolen vuosisadan jälkeen vapaamielinen Aleksanteri II kutsui valtiopäivät koolle v. 1863. Siitä alkoi maassamme uusi valtiollinen elämä ja edistys kaikilla aloilla. V. 1869 vahvistettiin uusi valtiopäiväjärjestys, jossa säädetyt määrättiin kokoontumaan määrääjoittain. Tärkeimpiä säätyjen myötävaikutuksella toteutettuja uudistuksia olivat maalais- ja kaupunkikuntia koskevat

kunnallisasetukset, jotka edellyttivät omilla aloillaan laajaa itsehallintoa, kieliasetukset, kirkkolaki, rahanuudistus, elinkeinovapaus ja asevelvollisuuslaki (v. 1878), joka antoi maalle kansallisen sotaväen ja muutokset oikeustoimien alalla.

c) 1880-luvun lopulle saakka hallitsijan ja maan valtiollinen yhteistoiminta sujui hankauksitta Porvoon valtiopäivillä vahvistettujen perustuslakien pohjalla. Hallintoa varten perustetut virastot ja maan virkamieskunta kykenivät selviytymään yhä vaativammistakin tehtävistään. Samoin kuin yhteiskunnallisesti ja taloudellisesti, niin myös valtiollisesti Suomi kasvoi täydellisen itsenäisyyden asteelle.

Opetustarkoituksena on selvittää Venäjän vallan ajan valtiollisen kehityksen myönteisiä puolia itsenäisyyden saavuttamisen kannalta.

20. TYÖVÄENLUOKAN HERÄÄMINEN.

Käsiteltävät asiat:

a) Sosialismin synty Saksassa ja Englannissa. Sosialismi Skandinaviassa. Venäjän yhteiskunnalliset olot. Talonpoikien ja työväestön sorto. Maanomistusolot. Yläluokan etuoikeutettu asema. Näistä syistä syntyi Venäjällä sosialistinen liike, jonka päämääränä oli kansanvaltan ja yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden toteuttaminen vallankumouksen avulla.

b) Suomen työväenliikkeen synty. Syynä maan alkanen teollistumisen johdosta syntyneen teollisuustyöväestön ja maatalouden työväestön yhteiskunnallinen turvatomuus. Epäoikeudenmukaiset maanomistusolot. Suomen työväenluokan oikeutettujen pyrkimysten toteuttaminen.

c) Venäjän ja Suomen työväenliikkeellä oli pääkohdiltaan sama yhteiskunnallinen päämäärä ja molemmat tais-

telivat Venäjän tsaarivaltaa vastaan. Venäjän taantumuksellisten ja keisarin pyrkimyksenä oli Suomen sisäisen itsenäisyyden hävittäminen ja maan venäläistäminen.

Opetustarkoituksena on selvittää oppilaille, että sekä Venäjällä että Suomessa vallinneiden yhteiskunnallisten epäkohtien johdosta molemmissa maissa syntyi sosialistinen työväenliike, jonka tarkoituksena oli alaluokkien yhteiskunnallisen aseman parantaminen ja kansanvallan toteuttaminen.

21. SUOMEN OIKEUSTAISTELU JA KEHITYS KANSANVALTAA KOHTI.

Käsiteltävät asiat:

a) Suomen oikeustaistelu. Bobrikov Suomen kenraalikuvernöörinä. Helmikuun manifesti (v. 1899), joka syntyi ilman Suomen valtiopäivien myötävaikutusta ja oli siis laitton. Se siirsi suuren osan Suomen lainsäädännöstä Venäjän valtioelimille. Täten Suomi kadotti valtio-ominaisuutensa, sillä valtio voi olla vain sellainen yhdyskunta, jonka omat lainsäädäntöelimet yksin säätävät kaikki lait. Suomen lainsäädäntöelimiä olivat valtiopäivät ja suuriruhtinas, joka oli sama henkilö kuin Venäjän keisari. Mutta Venäjän valtioelimillä ei ollut mitään oikeudellista valtaa Suomessa. Tämä juuri oli Venäjän taantumuksellisten mielestä väärin. — Suuri kansalaisadressi. Asevelvollisuuslaki. Laki venäjänkielen saattamisesta virkakieleksi Suomessa. Passiivinen vastarinta: kun Suomi ei voinut aseellisesti puolustaa oikeuksiaan, järjestettiin passiivinen vastarinta, joka merkitsi sitä, että Suomen virkamiehet ja tuomarit eivät enempää kuin Suomen kansalaisetkaan suostuneet noudattamaan Venäjän Suomelle säätämiä lakeja. Monet virkamiehet erotettiin ja useat kansalaiset karkoitettiin maanpakoon tai sisä-Venäjälle.

Asevelvollisuuslakko, koska uusi asevelvollisuuslaki oli Venäjän säätämä. — Sovitteleva suunta, joka pyrki lievillä myönnytyksillä pitämään korkeat virat suomalaisten käsissä, jottei niihin nimitettäisi venäläisiä, mistä taas palaaminen laillisiin oloihin muuttuneissa oloissa vaikeutuisi. — Aktiivinen vastarinta, joka alkoi v. 1904, pyrki valtiollisilla murhilla säilyttämään venäläisiä viran taivoittelijoita ja järkyttämään tsaarivaltaa. Bobrikovin murha kesäk. 16 p:nä 1904. Sen suoritti Eugen Schauman, joka samalla ampui itsensä. Venäjällä murhattiin monta taantumuksen tukimiestä, mm. Suomen venäläinen Tnisisterivaltiosihteeri Plehwe.

b) Venäjän Japania vastaan käymän sodan seurauksena syntyi syksyllä 1905 kaikkialla Venäjällä levottomuuksia tsaarivaltaa vastaan. Samanaikaisesti, tsaarivallan sisäisen heikkouden takia tuli myös Suomelle tilaisuus aktiivisempaan oikeuksiensa puolustamiseen. Lokakuun 30 p:nä puhkesi maassamme ns. suurlakko, jonka seurauksena Nikolai II marraskuun 4 p:nä antamallaan manifestilla lupasi palauttaa lailliset olot. Uudistuksista oli tärkein eduskuntalaitoksen perinpohjainen uudistaminen. Yleinen, yhtäläinen ja salainen äänioikeus ja yksikamarinen eduskunta merkitsivät voimakasta kehitystä kansanvaltaa kohti ja aikaisemmin valtiollisesti välinpitämättömien alaluokkien yhteiskunnallista ja valtiollista heräämistä.

c) Työväestö ja Suomen itsenäisyys. Helmikuun manifestiin v. 1899 Suomen työväestö vastasi perustamalla oman työväenpuolueen ja lausumalla ohjelmassaan mm.: ”perusedellytyksenä Suomen työväen taloudelliselle ja yhteiskunnalliselle vapauttamiselle on Suomen kansallisen itsenäisyyden säilyttäminen ja suojeleminen”. Japanin sodan jälkeen Suomen työväki pani maassamme kansanvaltaisen kehityksen alkuun ja siten ratkaisevasti vaikutti eduskuntauudistukseen.

Opetustarkoituksena on selvittää oppilaille, että Suomen oikeustaistelu laillisuuden puolesta käytyinä taisteluna oli puolustusta Venäjän tsaarivallan ja yläluokan maahamme kohdistamia sortotoimenpiteitä vastaan. Porvaristo ja työväestö toimivat yhdessä päämääränään Suomen itsenäisyys.

22. SUOMEN ITSENÄISTYMINEN.

Käsiteltävät asiat:

a) Venäjän tsaarivallan Suomessa harjoittama sorto oli herättänyt Suomessa itsenäisyysajatuksen. Sitä edusti vuosina 1904—06 aktiivinen vastustuspuolue ja myöhemmin Voima-liitto. Maailmansodan puhjetessa syntyi eri tahoilla ajatus vapautua Venäjän tsaarivallasta Saksan avulla. Ylioppilaspireissä päätettiin ryhtyä hankkimaan kaiken varalta sotilaallista kasvatusta. Saksa suostui ottamaan vastaan nuoria suomalaisia miehiä saamaan sotilaskoulutusta. Täten syntyi ylioppilaiden aloitteesta jääkäriiliike. Jääkäreihin liittyi nuoria miehiä kaikista yhteiskuntapiireistä. Myös jotkut työväenliikkeen johtomiehistä suhtautuivat jääkäriliikkeeseen suopeasti. Vastan jälkeen, kun Venäjällä oli tapahtunut vallankumous, ilmeni Suomessa erilaisia käsityksiä siitä, miten itsenäisyys oli toteutettava, työväen pitäessä tärkeänä, että se toteutuisi mikäli suinkin mahdollista Venäjän kansan suostumuksella.

Venäjän vallankumouksen vaikutus Suomen valtiioikeudelliseen asemaan. Aleksanteri I:n Porvoon valtiopäivillä ja kaikkien hänen seurajiensa vahvistamien Suomen perustuslakien mukaan Venäjän keisari oli samalla Suomen suuriruhtinas. Kun v. 1917 Venäjän vallankumouksen johdosta Nikolai II luopui ”Venäjän keisarin ja Suomen suuriruhtinaan” kruunusta, tuli ratkaistavaksi

kysymys, kenelle suuriruhtinaalle kuulunut Suomen ylin valtiovalta oli siirtyvä. Heinäkuun 17 p:nä 1917 Suomen eduskunta, jossa sosialidemokrateilla oli enemmistö, hyväksyi ns. valtalain, jolla suuriruhtinaan oikeudet siirrettiin Suomen eduskunnalle, ainoastaan ulkopoliittisten ja sotilasasiain jäädessä järjestettäväksi yhdessä Venäjän kanssa. Eduskunnan päätöstä ei tunnustanut Venäjän väliaikainen hallitus, vaan hajotti eduskunnan. Uusi eduskunta, jossa oli porvarillinen enemmistö, päätti marraskuun 15 p:nä ottaa haltuunsa ylimmän vallan ja asetti hallituksen sen käyttäjäksi. Uusi hallitus, ns. itsenäisyys-senaatti, jätti joulukuun 4 p:nä eduskunnalle esityksen hallitusmuodosta, jonka mukaan Suomi oli oleva riippumaton tasavalta, ja joulukuun 6 päivänä 1917 eduskunta hyväksyi itsenäisyysjulistuksen. Tällä teolla Suomen eduskunta otti Suomen kansan omiin käsiin toistasataa vuotta Venäjän keisarille Suomen suuriruhtinaana kuuluneen ylimmän valtiovallan sekä niiden muiden — ulkopoliittikkaa ja sotalaitosta koskevien — asiain täydellisen ratkaisuvallan, jotka maan lakien mukaan olivat olleet yhteisiä Venäjän kanssa. Ensimmäisinä ja samana päivänä (4. 1. 1918) tunnustivat virallisesti Suomen itsenäisyyden Ranska, lokakuun vallankumouksessa muodostettu uusi Venäjän hallitus, Ruotsi ja Saksa. Sen jälkeen tunnustivat Norja ja Tanska (10. 1. 1918), myöhemmin Englanti (6. 5. 1919) ja Yhdysvallat (7. 5. 1919). Suomi oli täysin itsenäinen valtakunta.

b) Maamme sosialidemokraattinen puoluetöimikunta kääntyi itsenäisyyskysymyksessä bolsevikkihallituksen puoleen, ja koska samaan aikaan Suomen senaatti teki asiasta esityksen bolsevikkihallitukselle, tämä antoi pyydetyt tunnustuksen. V. 1918 sodan aikana sitten myös työväen asettama kansanvaltuuskunta toimi samassa hengessä, solmien Suomen puolesta bolsevikkihallituksen kanssa sopimuksen, jossa niinkään Suomea kohdeltiin

itsenäisenä valtiona, jopa siihen liitettiin Petsamon alue. Itsenäisyyden pohjalle perustui myös kansanvaltuuskunnan laatima ehdotus Suomen tasavaltaiseksi hallitusmuodoksi.

Suomi siis saavutti itsenäisyytensä Venäjän bolševikkihallituksen suostumuksella. Bolševikit julistivat jokaiselle kansakunnalle oikeuden itse määrätä omasta itsenäisyydestään. Suomen kysymyksestä lausui Lenin eräässä puheessaan huhtikuussa 1917 mm.: ”Separatistisen liikkeen suhteen olemme välinpitämättömiä, puolueettomia. Jos Suomi, jos Puola, jos Ukraina eroavat Venäjältä, ei siinä ole mitään pahaa. — Erosihan Norja Ruotsista.” Samaan aikaan (29. 4. 1917) lausui Stalin eräässä puheessaan: ”Jos me kieltäisimme Suomen kansalta oikeuden esittää tahtonsa erota Venäjältä ja toteuttaa tämän tahtonsa, niin me asettuisimme jatkamaan tsaarivallan politiikkaa.” Näistä Leninin ja Stalinin sanoista ilmenee selvästi bolševikkien imperialistisvastainen politiikka.

Opetustarkoituksena on selvittää oppilaille, että Suomen täydellisen itsenäistymisen teki mahdolliseksi Venäjän maaliskuun vallankumous v. 1917, joka katkaisi Venäjän ja Suomen siihenastisen perustuslaillisen suhteen, sekä Venäjällä lokakuun vallankumouksessa valtaan päässeiden bolševikkien omaksuma oppi kansojen itsemääräämisoikeudesta.

23. V. 1918 SOTA.

Käsiteltävät asiat:

a) Sodan psykologisen taustan loivat työväen puolella yhteiskunnallisten olojen suuret epäkohdat. Ennen kaikkea on mainittava maaseudun torpparikysymys. Torpparilaitos oli peräisin jo Ruotsin vallan ajalta, ja Venäjän vallan aikana se laajentumistaan laajentui. Maan viljelmistä oli kokonaista 59 % vuokraviljelmiä. Torppareista

ja lampuodeista oli 30 % pelkästään suullisen sopimuksen varassa, ja kirjallistakin sopimuksista oli melkoinen osa milloin tahansa irtisanottavia. Kunnalliselämässä oli vallalla omaisuuden perustuva äänioikeusasteikko, minkä nojalla kaupunkien kunnalliselämässä hallitsi suurporvaristo sekä maaseudulla suurtilalliset ja suurtalonpojat. Muutenkin oli työväkeä suojellut lainsäädäntö tsaarivallan loppupuolella tyrehtynyt. Niinpä teollisuustyöväen työaika oli lailla säännöstelemätön. Näiden epäkohtien aiheuttama yhteiskunnan pohjalla kytevä tyytymättömyys kävi ensimmäisen maailmansodan oloissa entistä selvemmäksi, kun silloin niiden lisäksi tulivat elintarviketilanteen tavattomat vaikeudet sekä kansalaisvapauksien rajoitukset.

Maailmansodan loppuvuosina sattui toisaalta tapauksia, jotka lisäsivät työväestön itsetuntoa. V :n 1916 eduskuntavaaleissa sai sosialidemokraattinen puolue pienen enemmistön eduskuntaan. Samaa itsetuntoa ja sen seurauksena poliittista vilkkautta oli omansa työväessä herättämään Venäjän maaliskuun vallankumous v. 1917. Sen jälkeen muodostettiin maahan uusi hallitus, ns. Tokoin senaatti, jossa oli sosialidemokraattinen puheenjohtaja sekä lisäksi yhtä monta sosialidemokraattista ja porvarillista jäsentä.

Eduskunnan enemmistö harjoitti rohkeata yhteiskunnallista lainsäädäntöä, hyväksyen mm. lait 8 tunnin työajasta ja kunnallislainsäädännön uudistamisesta. Nämä lait äänestettiin kuitenkin yli vaalien. Aikaisemmin mainitun valtalain takia eduskunta joutui ristiriitaan Venäjän väliaikaisen (Kerenskin) hallituksen kanssa, joka hajoitutti eduskunnan elokuussa ja sai tälle toimenpiteelleen maamme porvarillisten melkoisen osan julkisen kannatuksen. Tällöin sosialidemokraattiset senaattorit erosivat.

Vallankumouskesän erinäiset ilmiöt, kuten esim. Länsi-Suomen maatalouslakot yms. seikat olivat kuitenkin herät-

täneet omistavien luokkien ja sivistyneistön keskuudessa epävarmuudentunnetta ja katkeruutta työväkeä kohtaan sekä samalla poliittista toimeliaisuutta. Nämä tunteet saivat lisävirikettä siitä seikasta, että maassa oli melkoinen määrä levotonta venäläistä sotaväkeä. Nämä seikat osaltaan johtivat siihen, että porvarilliset puolueet saivat uusissa eduskuntavaaleissa melkoisen enemmistön. Seurauksena oli, että sosialidemokraattisen puolueen jäsenet luopuivat senaatista ja vain porvarilliset jäsenet jäivät siihen.

Uuden eduskunnan aikana olot asteittain kärjistyivät. Eduskunta ei hyväksynyt siihen edellisestä eduskunnasta äänestettyjä 8 tunnin työaika- ja kunnallislakeja. Tämä seikka oli omiaan vähentämään työväestön luottamusta parlamentaariseen toimintaan. Uusi hallitus taas siirtyi elintarvikekysymyksen järjestelyssä vapaakauppapolitiikkaan, mikä sekin oli omansa kärjistämään vaikeata elintarviketilannetta. Kun Venäjällä marraskuun alussa syntyi uusi vallankumous (kutsutaan vanhan ajanlaskun mukaan lokakuun vallankumoukseksi), joka johti bolševikkien valtaanpääsyyn, puhkesi Suomessa samoihin aikoihin kiihkeäluontoinen marraskuun suurlakko, jonka aikana jo nostettiin eräiden työväen osien taholla vaatimus vallan ottamisesta epäparlamentaarisin keinoin työväen käsiin. Tämä vaatimus kuitenkin sillä kertaa torjuttiin sosialidemokraattisen puoluejohton taholta.

Marraskuun suurlakon aikana maassamme oli kummallekin yhteiskuntaryhmälle jo muodostettu aseellisia järjestöjä. Porvarillisella taholla oli erinäisten aktivistien piirien johtamana jo keväällä syntynyt ajatus perustaa kunnallisia suojeluskuntia maan kaikkiin osiin. Tarkoituksena oli osaksi järjestyksen ylläpitäminen ja osaksi venäläisen sotaväen maastakarkoittamisen valmistelu. Työväen keskuudessa alkoi myöskin v:n 1917 syksyllä muodostua aseellisia järjestöjä, viralliselta nimeltään työ-

väen järjestyskaarteja, tavallisessa puheessa ns. punakaarteja. Ensimmäiset niistä perustettiin lokakuussa.

Näiden sisäpoliittisten vastakohtien lisäksi tulivat ne vastakohtat, jotka koskivat menettelytapoja, joilla Suomen itsenäisyyttä olisi ollut ajettava. Erinäiset maamme poliitikot ajoivat Suomen itsenäistymistä yhteistoiminnassa Saksan silloisen hallituksen kanssa, suunnitellen tätä varten Suomen Venäjältä irrottamista saksalaisten aseiden tukemina. Sosialidemokraatit taas halusivat hankkia maallemme itsenäisyyden sovinnossa sen uuden bolsevikkihallituksen kanssa, jonka Venäjän v:n 1917 toinen vallankumous, ns. lokakuun suuri vallankumous, oli tuonut Venäjän valtiovallan peräsimeen.

Uudessa eduskunnassa edellämainitut aktivistiset itsenäisyysmiehet saivat ratkaisevan vaikutusvallan. Eduskunnan otettua marraskuun puolivälissä ylimmän vallan käsiinsä muodostettiin aktivististen aineiden johdolla uusi porvarillinen hallitus, ns. itsenäisyysenaatti.

Kun tämä itsenäisyysenaatti suunnitteli venäläisten joukkojen karkoittamista Suomesta, aiheuttivat nämä valmistelut suurta levottomuutta työväestön keskuudessa, joka näki niissä uhkan työväen asemaa ja kansanvaltaa vastaan. Entistä suuremmat osat työväkeä ajautuivat punakaarteihin. Tammikuussa sattui erinäisiä yhteenottoja suojeluskuntalaisten ja punakaartilaiden välillä, ja ne asteittain johtivat kansalaissotaan. Niistä kahakoista olivat tärkeimmät Viipurissa 19.—22. tammikuuta sattunut yhteenotto suojeluskuntalaisten ja punakaartilaiden välillä sekä suojeluskuntalaisten 23.—25. tammikuuta suorittama muutamien Karjalassa olleiden venäläisten osastojen aseistariisuminen. Tämän johdosta punakaartien ylipäällikkö antoi aseistetuille joukoilleen toimintakäskyn, ja työväki otti vallan käsiinsä eteläsuomessa.

b) Sodan kulku pääkohdittain. Valkoisten puolella

tehokas apu Saksasta (aseistus, jääkärit, apuretkikunta). Punaisilla venäläiset aseet. Venäläiset joukot poistuivat Suomesta maaliskuun alussa Saksan vaatimuksesta, joka oli Suomen hallituksen pyynnöstä esitetty Brest-Litovskissa. Venäläisiä vapaaehtoisia jäi tosin punaisten puolelle; valkoisten puolella vastaavasti ruotsalaisia. Sekä valkoisten että punaisten puolella taisteltiin vakaumuksen puolesta. Sodan lopputulos: valkoisten täydellinen voitto.

c) Yhteiskunnalliset uudistukset sodan jälkeen. Vaaditut uudistukset pantiin toimeen nopeasti. 8 tunnin työpäivä. Uusi kunnallislainsäädäntö. Maareformi.

Opetustarkoituksena on selvittää oppilaille, että eri kansalaisryhmien ja yhteiskuntapiirien ennakkoluuloton ja luottamuksellinen yhteistyö, toistensa oikeuksien tunnustaminen sekä yhteiskuntaelämässä esiintyvien etuvastakohtien tasoittaminen ovat paras tie sisäisen rauhan ja turvallisuuden säilyttämiseksi. Venäjän bolševikkihallituksen myönteinen suhtautuminen Suomen itsenäisyysjulistukseen.

24. SUOMEN TALOUDELLINEN JA YHTEISKUNNALLINEN KEHITYS ITSENÄISYYDEN AIKANA.

Käsiteltävät asiat:

a) Raaka-aineita verrattain yksipuolisesti omistavana Suomi on taloudellisen vaurastumisensa suhteen riippuvainen viennin kehityksestä. Puunjalostusteollisuus kilpailikin menestyksellisesti maailman markkinoilla, saatuttaen vuosi vuodelta nousevia vientinumeroita. Kehitys oli erityisen huomattava korkeajalostettujen tuotteiden kohdalla. Niinpä selluloosan vuosivienti nousi vuosien 1911—15 keskimääräisestä 70 milj. tonnista 1.090 tonniin

vuonna 1939 ja paperin vienti vastaavasti 74 milj. tonnista 482 milj. tonniin.

Hakkuiden lisääntyessä nousevan viennin merkeissä metsänhoidon kansantaloudellinen merkitys kasvoi. Sekä valtion että yksityisten metsissä saatiinkin aikaan tuntuva parannusta.

b) Maanviljelyksen kehitys oli myös huomattava. Torpparien itsenäistämisen ja asutustoiminnan kautta itsenäisten maanviljelijäin luku kaksinkertaistui. Peltoala laajentui samalla 2 milj. ha:sta v. 1920 2,6 milj. ha:iin v. 1939. Myös maanviljelystekniikka edistyi. Maanviljelys-tuotanto nousi näin ollen milj. kiloina seuraavasti:

	vuosina 1911—15 (keskim.)	v. 1939
ruis	260	305
vehnä	5	231
peruna	441	1.329
heinät	2.245	3.454
voi	13	34

Leipäviljan suhteen maamme oli suursodan syttyessä melkein 90-prosenttisesti omavarainen. Melkoista karja-taloustuotteiden vientiä harjoitettiin, tosin väkirehun-tuonnin varassa.

Kotimarkkinateollisuuden saavutukset ovat myös huomionarvoiset. Maamme on, vaikkakin malmilöydöistä verrattain köyhänä, kehittänyt monipuolisen konepajateollisuuden. Kutoma-, jalkine-, rakennusaine-, lasi- ja poliiniteollisuudet ovat, muita haaroja mainitsematta, myös edistyneet. Kauppalaivasto on lisääntynyt, ja se on uudistettu osittain oman laivanrakennusteollisuuden ansiosta. Kasvava tuonti tuli näin ollen yhä enemmän käsittämään kulutustarvikkeiden sijasta raaka-aineita ja puolivalmis-teita, mikä oli maallemme hyödyksi.

c) Nopeasti kasvava hyvinvointi tuli kaikkien kansanosien omaksi. Sivistyksen kansanvaltaistumisen edellytykset luotiin näin. Yhteiskuntamme luonne muuttui myös liikenteen, erityisesti autoliikenteen vaikutuksesta. Linja-autot yhdistivät nopein ja säännöllisin kulkuvuoroin syrjäseudutkin suuriin kulutuskeskuksiin. Maaseudun sähköistäminen toi muussakin kuin kirjaimellisessa mielessä valoa talonpoikaiskoteihin. Asunto-olot paranivat sekä kaupungissa että maaseudulla, vaikka varsinkin tällä alalla jäi paljon toivomisen varaa. Terveystenhoito edistyi, mikä erityisesti ilmeni laskevista tuberkuloositilasto-numeroista.

d) Varallisuuden kansanvaltaistuminen sai vakuuttavan ilmenemismuodon säästöpankki- ja osuuskassatoiminnan yhteydessä. Pääomanmuodostus oli niin suuri, että 1930-luvulla ei ainoastaan voitu sillä rahoittaa sen ajan valtavaa taloudellista nousua, vaan myös suorittaa suurin osa ennen ulkomailta otetuista lainoista.

Valtion tehtävät hyvinvoinnin luomisessa ja jakamisessa kasvoivat. Valtio esiintyi sekä suoranaisesti yrittäjänä (Enso-Gutzeit, Veitsiluoto, Outokumpu, Imatra, Alkoholiliike, puolustuslaitoksen tehtaat) että yritteliäisyyden tukena ja valvojana (asutustoiminta, vientipalkkiot). Lakisäätainen sosiaalinen toiminta kehittyi huomattavasti (työväensuojelu, sosiaalivakuutus, mm. kansaneläkelaitos, köyhäinhoito ja muu huoltotoiminta jne.)

e) Vapaiden kansalaisjärjestöjen merkitys kasvoi. Amatillisten järjestöjen kehitystä laimensi työväestön sisäinen poliittinen eripuraisuus sekä työnantajain epäluottamus niihin, niiden jäädessä muista pohjoismaista paljon jälkeen. Tämä oli omiaan hidastuttamaan työväestön elintason kohottamista. Sitä vastoin oli osuustoiminnan kehitys voimakkuudessaan maailmassa ainutlaatuinen. Kulutusosuuskunnat eivät ainoastaan edistäneet vähittäiskaupan rationalisointia, vaan kehittivät myös vähä-

varaisten taloudellisten asioiden hoitamista. Tuotanto-osuusliikkeet taas aikaansaivat tehokasta maanviljelijäin tuotteiden menekin järjestelyä, mikä oli pienviljelijä-taloudelle erityisen tärkeä. Myös kaupan ja teollisuuden vapailla järjestöillä oli voimistuva vaikutus yhteiskunta-politiikkaan.

Opetustarkoituksena on osoittaa, että aineellinen kehitys itsenäisyytemme aikana oli kaunis todistus kansamme pätevydestä hoitaa omia tehtäviään. Tosin elintaso vielä jäi esim. muista pohjoismaista paljon jälkeen, ja eräät kansalaispiirit, niinkuin esim. maatyöläiset, elivät yhä vielä erittäin niukoissa oloissa, mutta ottaen huomioon sen alhaisen aineellisen tason, mistä työ entisajan poliittisten vaikeuksien johdosta oli aloitettava, saavutukset olivat kylläkin ihailtavia.

25. SUOMEN SIVISTYSOLOJEN KEHITYS ITSENÄISYYDEN AIKANA.

Käsiteltävät asiat:

a) Sivistysolojen kehitys. Itsenäisessä Suomessa on koululaitos voimakkaasti kehittynyt. Yleinen oppivelvollisuuslaki, joka sääti 6-vuotisen kansakoulun pakolliseksi kaikille lapsille, säädettiin, v. 1921. Samassa laissa säädettiin myös 2-vuotinen kansakoulun jatko-opetus pakolliseksi joko ilta- tai päivätyönä.

b) Seuraavat tilastotiedot osoittavat koulu- ja opetuslaitoksen kehitystä:

	oppikouluja:	opettajia:	oppilaita:
v. 1919	159	2.243	27.500
v. 1945	275	4.200	78.232

	kansakouluja:	opettajia :	oppilaita:
v. 1915	3.079	4.061	143.577
v. 1945	5.458	12.712	419.064
	kansanopistoja:		oppilaita:
v. 1920	32 (suom.) 14 (ruots.)		1.816 + 434
v. 1945	50 „ 17 „		3.474 + 825
	työväenopistoja:		oppilaita
v. 1919	40		v. 1928 12.734
v. 1945	50 (suom.) 7 (ruots.)		v. 1943 14.826
	ammattikouluja:	opettajia:	oppilaita:
v. 1920	329	1.416	13.992
v. 1943	379	1.716	12.269

Suurin oppilasmäärä ammattikouluissa oli vuosina 1939—40, jolloin se nousi yli 21.000:n. Sodanjälkeiseltä ajalta ei ole vielä tätä laadittaessa ammattikoulujen oppilastilastoa olemassa. Ammattikouluihin on edellisessä luettu: kauppakoulut ja -opistot, kotiteollisuuskoulut, liikeapulaiskoulut, merenkulkuoppilaitokset, teknilliset koulut ja -opistot, maamieskoulut ja maanviljelysopistot, meijerikoulut, karjanhoitokoulut, kotitalouskoulut, metsäkoulut, puutarhakoulu, yleiset ammattikoulut, valmistavat ammattikoulut ja erikoisammattikoulut.

Työväen Akatemia perustettiin v. 1924 ja Työväen Sivistysliitto v. 1919.

c) Yliopistoja maassamme oli v. 1917 vain yksi, nim. Helsingin Yliopisto. V. 1918 perustettiin Turun ruotsalainen yliopisto, Åbo Akademi. V. 1922 aloitti toimintansa Turun suomalainen yliopisto.

Yhteiskunnallinen Korkeakoulu perustettiin v. 1925, Kasvatusopillinen Korkeakoulu Jyväskylään v. 1934 ja Svenska Medborgarehögskolan v. 1943.

Ylioppilaita oli (1850-luvulla noin 350 à 370 vuosittain) v. 1920 2.578, v. 1931 5.824, v. 1940 noin 7.013, v. 1943 5.104 ja v. 1945 yli 10.000 Helsingin Yliopistossa.

d) Huomattavimmat kotimaiset kirjailijat tällä vuosisadalla ovat olleet: Frans Emil Sillanpää, Joel Lehtonen, Maria Jotuni, Maila Talvio, Johannes Linnankoski, Irmari Rantamala eli Maiju Lassila, Ilmari Kianto ja Tatu Vaaskivi sekä ruotsalaisista Hagar Ohlson, Runar Schildt, Jarl Hemmer ja Elmer Diktonius.

Huomattavimmat runoilijat: Eino Leino, Larin Kyösti, V. A. Koskenniemi, Uuno Kailas, Yrjö Jylhä, Arvid Mörne ja Bertel Gripenberg, kaksi viimeksimainittua ruotsalaisia.

Säveltäjistä ansaitsevat ensisijassa mainintaa Jean Sibelius, Toivo Kuula, Oskari Merikanto, Erkki Melartin, Selim Palmgren ja Leevi Madetoja.

Taidemaalareista: Akseli Gallen-Kallela, Eero Järnefelt, Antti Favén, Pekka Halonen, Tyko Sallinen, Emil Rautala, Helena Schjerfbeck, Magnus Enckell, Juho Rissanen, Marcus Collin.

Kuvanveistäjistä: Väinö Aaltonen, joka on myös tunnettu maalarina, Ville Vallgren, Emil Wikström, Alpo Sailo, Yrjö Liipola ja Felix Nylund.

Arkkitehdeistä: Eliel Saarinen, Armas Lindgren ja Alvar Aalto.

Etevinä kemisteinä mainittakoon Gust. Komppa ja A. I. Virtanen, lääkäreinä Yrjö Kajava, Ali Krogius ja Arvo Ylppö, sosiologina Edv. Westermarck, historiantutkijana J. R. Danielson-Kalmari, Gunnar Suolahti ja Jalmari Jaakkola, matemaatikoina Ernst Lindelöf, Rolf Nevanlinna ja Pekka Myrberg sekä tähtitieteilijänä Yrjö Väisälä. Geologina on kansainvälisesti kuuluisa Pentti Eskola ja maantieteilijöistä Väinö Auer.

Nobelin palkinnon huomattavan kansainvälisen tunnus-

tuksen, ovat saaneet F. E. Sillanpää ja prof. A. I. Virtanen.

Muitakin kansainvälisen kuuluisuuden saavuttaneita tiedemiehiä on Suomessa ollut.

Voimistelu ja urheilu:

Kansallinen pohja. Jo 1800-luvun loppupuoliskolla alkoi toiminta saada järjestömuotoja. Se kehittyi ja johti pian huomattaviin saavutuksiin, mutta vasta itsenäisyyden aikana voitiin oman lipun alla toimia täysin vapaasti. Valtava kehitys. Kansallinen ja kansainvälinen kilpailutoiminta. Olympiankisat, maailmanmestaruus- ja Euroopan mestaruuskilpailut, maaottelut. Suomi eturivin urheilumaita, huippuja monella alalla. Suuri propagandamerkitys. Myös järjestötoiminta kehittynyt: tärkeimmät SVUL, TUL ja SFI sekä itsenäisistä liitoista Suomen Palloliitto, Suomen Luisteluliitto ja Suomen Ampujainliitto. Urheiluseurojen merkitys. Urheilukenttien lukumäärään nähden Suomi suhteellisesti maailman ensimmäisiä. Stadion. Urheiluvalmennus ja suomalainen hieronta. Suomen kansa, on pohjimmiltaan urheilukansa. Maaottelumarssi ja ylivoimainen voitto Ruotsista. — Urheilu ja voimistelu puolustuslaitoksessa sekä sotien että rauhan aikana.

Opetustarkoituksena on osoittaa oppilaille itsenäisyyden aikana maassamme tapahtunut suuri henkinen ja fyysillinen edistyminen.

26. SUOMEN JA NEUVOSTOLIITON SUHTEET ITSENÄISYYDEN AIKANA.

Käsiteltävät asiat:

a) V. 1918 sodan vaikutus Suomen ja Neuvostoliiton välisiin suhteisiin. V. 1918 sodassa voittanut puoli asennoitui Neuvostoliittoa vastaan osaksi yhteiskuntapoliittisista syistä, peläten Neuvostoliiton pyrkivän maailman-

vallankumoukseen ja kumouksellisten oppien levittämiseen myös Suomeen, osaksi kansallisista syistä, otaksuen Neuvostoliiton edustavan samoja imperialistisia tarkoituksia kuin tsaari-Venäjä. Sangen yleisesti uskottiin kommunististen kokeilujen päättyvän täydelliseen epäonnistumiseen. Tämän takia väheksyttiin Neuvostoliittoa. Suomessa, kuten yleensä kapitalistisissa maissa, ylläpidettiin epäluuloa ja vastenmielisyyttä Neuvostoliittoa ja sen erikoista yhteiskuntajärjestystä kohtaan, jottei kumouksellinen tartunta sieltä pääsisi leviämään Suomeen, jossa se kenties jälleen kärjistäisi eri yhteiskuntaluokkien vuodelta 1918 arkaluontoisia välejä.

Neuvostoliiton oloihin ei senvuoksi aina tahdottu edes perehtyä ennakkoluulottomasti. Toiselta puolen Neuvostoliitto sulki rajansa normaalilta kanssakäymiseltä muiden maiden kanssa suorittaessaan sisäistä rakennustyötään. Tämä myös vaikeutti oikeiden tietojen saantia Neuvostoliiton oloista.

Myös erinäisten maamme piirien vuosina 1918—22 aikaansaamat Itä-Karjalan retket vaikeuttivat hyvien suhteiden muodostumista Suomen ja Neuvostoliiton välille.

b) Kommunisminvastainen mieliala sai Suomessa 1930-luvulla väkivaltaisiakin ilmenemismuotoja Lapuan liikkeen ja Mäntsälän kapinan muodossa. Neuvostoliiton ystäviä ja kommunisteja vainottiin.

c) Puolustusvalmisteluja suoritettiin lähinnä silmälläpitäen sotilaallista Valmiutta Neuvostoliiton toiminnan varalta.

d) Neuvostoliitto puolestaan tarjosi Suomelle hyökkäämättömyyssopimusta useaan kertaan 1920-luvulla. Mutta Suomi hylkäsi tarjoukset milloin milläkin syyllä. Vasta v. 1931 sellainen sopimus kuitenkin aikaansaatii.

V. 1934 Neuvostoliitto liittyi Kansainliittoon sen jälkeen kun Saksa ja Japani olivat siitä luopuneet. Neu-

vostoliitto joutui tällöin yhteistyöhön Englannin ja Ranskan kanssa Saksaa vastaan Kansainliiton puitteissa. Ranska, Englanti ja Neuvostoliitto suunnittelivat v. 1934 ns. Itä-Locarno-sopimusta, joka olisi merkinnyt Saksan ja Puolan rajojen sekä yleensä kaikkien Itä-Euroopan valtioiden rajojen kansainvälistä takuuta. Yritys raukesi Saksan vastustukseen. Suomessa eräät piirit (esim. AKS) esittivät julkisuudessa paheksumisensa Neuvostoliiton Kansainliittoon liittymisen ja Itä-Locarno-suunnitelman johdosta.

Tällä tavalla sisä- ja ulkopoliittiset syyt jatkuvasti aiheuttivat eräänlaista jännitystä Suomen ja Neuvostoliiton välillä, vaikeuttaen täysin normaalien naapurussuhteiden aikaansaamista näiden valtioiden välille ja suotuisien tuloksien aikaansaamista vuosien 1938 ja 1939 neuvotteluissa, joista lähemmin tuonnempana.

Opetustarkoituksena on osoittaa, että Suomen itsenäisyyden kahtena ensimmäisenä vuosikymmenenä vallinneen Neuvostoliitolle epäluuloisen yleisen mielialan ja toisten olojen tuntemattomuuden johdosta reaalipoliittinen käsitys maamme todellisista ulkopoliittisista eduista unohtui.

27. SUOMEN—NEUVOSTOLIITON TALVISOTA 1939—40.

Käsiteltävät asiat;

a) Yleispoliittinen tilanne ennen talvisotaa. Suomen niinkuin kaikkien muidenkin pienten valtioiden kohtalo riippuu suureksi osaksi suurvaltapolitiikasta. Puolueettomuus vaikea säilyttää. Suurvaltain taipumus käyttää hyväkseen pieniä valtoja politiikkansa toteuttamiseksi (viittaus v. 1808—09 sodan syihin) tai niiden alueita sotatoumiaan varten (ensimmäinen maailmansota). Suurvallat

olivat ryhmittyneet alueellisesti tyytyväisiin: Englanti, Ranska, Yhdysvallat ja Neuvostoliitto sekä tyytymättömiin: Saksa, Italia ja Japani.

Saksan uhka Neuvostoliittoa vastaan. Saksan kansallissosialismin ulkopoliittinen päämäärä oli varsinaisesti tähdätty Neuvostoliittoa vastaan. Se omaksui erinäisten entisten Saksan imperialististen piirien ajatukset Puolan valloittamisesta sekä Baltianmaiden ja Ukrainan Venäjältä erottamisesta.

Neuvostoliitto epäili Saksan tulevan hyökkäämään mm. Baltianmaiden kautta Leningradiin. Niin ikään se epäili Saksan politiikan yrittävän päästä siihen, että se vastaisessa sodassa Neuvostoliittoa vastaan voisi käyttää Suomen aluetta hyväkseen hyökätessään Leningradia sekä Pohjoiselle Jäämerelle suuntautuvia Neuvostoliiton yhteyksiä vastaan.

Suomessa oli varsinkin eräillä sivistyneistön tahoilla epäluuloja Neuvostoliiton ulkopoliittisiin aikeisiin nähden. Tällöin palautettiin mieliin tsaarinvallan aikaiset Ruotsissa ja Norjassa esitetyt väitteet Venäjän pyrkimyksistä Skandinavian kautta Pohjois-Norjaan Atlantin rannalle. Ei ole kuitenkaan olemassa mitään vakuuttavia todistuksia siitä, että edes tsaarinvallan aikaisen Venäjän virallinen politiikka olisi tähän pyrkinyt, joskin on joitakin yksityisten henkilöiden tuollaista politiikkaa suositelevia lausuntoja. Venäjän ulkopoliittikka on aina kohdistunut ratkaisevasti Keski-Eurooppaan, Balkanille sekä Lähi- ja Kauko-Aasiaan. Vielä vähemmän on voitu esittää todistuksia Neuvostoliiton pyrkimyksestä Pohjois-Norjan kautta Atlantin valtamerelle.

b) Kansallissosialismin päästyä valtaan Saksassa v. 1933 syntyi Euroopassa jännitystä varsinkin Saksan ja Neuvostoliiton välillä. Tällöin Suomi alkoi entistä enemmän ulkopoliitikassaan lähentyä muita pohjoismaita. Marraskuussa 1935 se ilmoitti kiinteästi liittyvänsä pohjois-

maisten valtioiden ryhmään sekä niiden mukana pysyvänsä ehdottomasti puolueettomana suurvaltain välisissä erimielisyyksissä. Tähän oli Suomella kuitenkin vähemmän edellytyksiä kuin esim. Ruotsilla, koska Suomi Neuvostoliiton rajanaapurina helpommin kuin Ruotsi saattoi joutua taistelutantereeksi mahdollisessa Saksan ja Neuvostoliiton välisessä sodassa.

Euroopan yleispoliittisen tilanteen edelleen kiristyessä teki Neuvostoliitto v. 1938 ehdotuksen yhteistyöstä Suomen ja Neuvostoliiton välillä siltä varalta, että Saksa pyrkisi käyttämään Suomen aluetta hyökkäykseen Neuvostoliittoa vastaan. Neuvostoliitto ehdotti, että Suomi asetuisi torjumaan saksalaisten maihinnousua Suomessa, ja tarjosi tässä tapauksessa Suomelle kaikkea mahdollista taloudellista ja sotilaallista apua sekä lupasi taata Suomen itsenäisyyden ja alueellisen koskemattomuuden. Ennen kaikkea Neuvostoliitto vaati takeita siitä, ettei Suomi mene Saksan puolelle. Tällaisena takeena Neuvostoliitto piti Suomen selvää sitoutumusta, että se torjuisi Saksan mahdolliset maihinnousuyritykset Suomeen ja että se suostuisi tässä mielessä ottamaan vastaan tarpeen vaatiessa venäläistä apua, joka kuitenkin voisi rajoittua aseiden, bensiinin ym. tarvikkeiden antamiseen. Neuvostoliitto ei pitänyt mahdollisena, että Suomi omin voimin voisi torjua saksalaisten mahdolliset maihinnousuyritykset Suomeen. Kun oli todennäköistä, että Neuvostoliitto ei tulisi odottamaan saksalaisten tuloa Neuvostoliiton rajoille, Suomi saattoi joutua sodan uhkan eteen.

Suomen kansalle ei näistä salaisista neuvotteluista voitu tiedoittaa, joten se ei niistä tietänyt mitään. Silloinen hallituksemme oletti kuitenkin, että Suomen yleinen mielipide olisi Neuvostoliiton ehdottomaa järjestelyä vastaan. Näin ollen ehdotsu raukesi.

Kun neuvottelut sotilaallisesta yhteistyöstä eivät johtaneet tulokseen, Neuvostoliitto esitti vaatimuksen Suomen-

lahden saarien luovuttamisesta Neuvostoliitolle korvausta vastaan, mutta siihenkään ei maamme hallitus katsonut voivansa suostua.

Suomen puolueettomuusjulistus v. 1939, perinteellinen solidaarisuus muiden Skandinavian maiden kanssa sekä neljän pohjoismaan valtionpäämiehen Tukholman kokous aiheuttivat kuitenkin maassamme myöhemmin perusteetomiksi osoittautuneita toiveita siitä, että voisimme py-syttäytyä suurvaltaselkkauksen ulkopuolella.

Jo keväällä 1939 Ranska, Englanti ja Neuvostoliitto olivat neuvotelleet yhteisestä puolustuksesta Saksan hyök-käyksiä vastaan. Tässä yhteydessä suunniteltiin myös näiden kolmen suurvallan takuita useille pienemmille val-tioille, mm. Suomelle. Mutta tämä suunnitelma raukesi. Elokuun puolivälissä Saksa ja Neuvostoliitto odottamatta solmivat hyökkäämättömyyssopimuksen. Tämä näytti aluksi torjuvan vaaran Suomen joutumisesta välikäteen mahdollisessa Saksan ja Neuvostoliiton sodassa. Mutta tämä laskelma petti. Kun Saksa oli kukistanut Puolan sekä joutunut sotaan Englannin ja Ranskan kanssa, joten sen huomio oli sille taholle sidottu, halusi Neuvostoliitto tulevaisuuden varalle vahvistaa puolustustaan läntisillä rajoillaan. Tällöin se miehitti Itä-Puolan sekä vaati Liet-tualta, Latvialta ja Virolta eräitä tukikohtia niiden alueilta ja puolustusliiton solmimista.

Tämän jälkeen se ehdotti Suomelle aluevaihtoa siten, että Neuvostoliitto saisi Suomenlahden saaret sekä Kar-jalan kannakselta alueen Rajajoelta Koiviston—Lipolan linjaan saakka, sekä tarjosi korvaukseksi Repolan ja Porajärven, kenties mahdollisesti suuremmankin alueen Itä-Karjalasta. Edelleen se pyysi aluksi Hangon niemi-maata sekä myöhemmässä vaiheessa sen tilalle ainoastaan eräitä läheisiä saaria vuokralle 30 vuodeksi. Lisäisi Neuvostoliitto ensimmäisessä ehdotuksessaan esitti mo-

lemminpuolista Karjalan kannaksen linnoitusten hävittämistä, mutta luopui sittemmin tästä ehdotuksesta.

Näistä ehdotuksista neuvoteltiin Moskovassa. Aluevaihtoa ei kuitenkaan syntynyt. Suomi tarjosi vain Suomenlahden saaria sekä Terijoen aluetta Kannaksella Vammelsuuta myöten. Tämä ei tyydyttänyt Neuvostoliittoa, ja neuvottelut raukesivat.

Suomessa monet toivoivat neuvottelujen pian taas alkavan. Mutta poliittinen tilanne suursodan raivotessa ei näyttänyt tarjoavan tähän mahdollisuuksia. Niin syntyi ns. talvisota Neuvostoliiton ja Suomen välillä.

c) Sota. Suomen armeijan puutteet. Aseistus oli riittämätön, raskasta ja panssarintorjunta-aseistusta, lentokoneita ym. ei juuri lainkaan, varusteet heikot. Osa miehistöä kouluttamattomia nostomiehiä. Suomen armeijan sankarillinen taistelu ylivoimaa vastaan. Summan murtuminen. Vaikea sotilaallinen tilanne.

d) Neuvostoliiton tarkoitus näyttää olleen aikaansaada Suomessa hallituksen ja politiikan suunnan muutos. Tammi—helmikuun vaihteessa Neuvostoliitto suostui neuvottelemaan rauhasta, edellyttäen kuitenkin, että Suomi luovuttaisi Kannaksesta jonkin verran laajemman alueen kuin Neuvostoliitto syksyllä oli vaatinut. Kun Suomen taholta ilmoitettiin, että Suomi vaatii neuvottelujen jatkuvan siitä, mihin ne syksyllä olivat päättyneet, neuvottelut keskeytyivät alkuunsa. Sen jälkeen sotatoimet kääntyivät Suomelle epäedullisiksi. Saatiin uudelleen yhteys Neuvostoliittoon, joka oli edelleen valmis neuvottelemaan. Mutta sillä välin syntynyt ajatus ulkomaisesta avusta Suomelle aiheutti sen, että neuvottelujen aloittaminen Neuvostoliiton kanssa lykkäytyi. Lopuksi kuitenkin todettiin välttämättömäksi viipymättä solmia rauha. Tämä tapahtui Moskovassa 13. 3. 1940. Suomi joutui tällöin menettämään paljon enemmän kuin se aluevaihdossa olisi menettänyt.

Opetustarkoituksena on se selvittää oppilaille, että pitkäaikainen Neuvostoliiton olojen tuntemattomuus johti kansamme ja maamme hallituksen väärin arvioimaan maamme aseman ja Neuvostoliiton pyrkimykset ennen suursotaa. Siten maamme joutui sotaan. Suurvaltain sotien aikana Suomen asemaan vaikuttaa ratkaisevasti maamme sijainti Neuvostoliiton naapurina Suomenlahden ja Itämeren äärellä sekä Leningradin läheisyydessä. Vertaa myös maamme asemaa, joka esitetty luennoissa 14.

28. SUOMEN—NEUVOSTOLIITON SOTA 1941—44 JA SEN JÄLKEISET TAPAHTUMAT.

Käsiteltävät asiat:

a) Suomen liittyminen sotaan Neuvostoliittoa vastaan Saksan rinnalla. Ratkaisevaa oli, että saksalaisille annettiin syksyllä 1940 oikeus kuljettaa joukkoja Suomen kautta Norjaan ja lomalaisia sieltä takaisin.

Täten Suomi kadotti puolueettomuutensa Englannin ja Saksan välisessä sodassa, joutuen Saksan puolelle. Puolueeton maa näet kadottaa kansainvälisen oikeuden mukaan puolueettomuutensa, jos se sallii toisen sodankävijän kuljettaa joukko-osastoja alueensa läpi tai sijoittaa joukkojaan sinne. Englanti ei onneksi kuitenkaan tehnyt äärimmäisiä johtopäätöksiä saksalaisten joukkojen kuljetuksesta Suomen kautta Norjaan. Se ei silloin vielä katkaissut diplomaattisia suhteitaan Suomeen eikä pitänyt Suomea vihollisenaan. Se tyytyi esittämään Suomen hallitukselle jyrkkäsanaisen vastalauseen, jossa se kiinnitti erityisesti huomiota siihen, että Suomi salli saksalaisten kuljettaa lisäjoukkoja Norjaan, josta Saksa saattoi uhata Englantia. Suomi siis nimenomaan auttoi Saksaa sen sodassa Englantia vastaan, tehden niin muodoin vihamielisen teon Englantia vastaan.

Neuvostoliitto, jolla puolestaan oli kauttakulkusopimus Hangon vuokra-alueelle, oli silloin vielä sodan ulkopuolella ja sillä oli hyökkäämättömyyssopimus Saksan kanssa, kuten aikaisemmin on mainittu. Saksalaisten kauttakulku siis ei siinä vaiheessa muodollisesti koskenut Neuvostoliittoa. Kuitenkin Neuvostoliitto esitti marraskuussa 1940 Saksalle vaatimuksen, että se poistaisi joukkonsa Suomesta eikä myöskään kuljettaisi joukkojaan Suomen kautta Norjaan. Tätä vaatiessaan Neuvostoliitto vetosi siihen, että Saksa syksyllä 1939 oli nimenomaan myöntänyt, että Saksalla ei ole etuja valvottavana Suomessa.

Tähän Neuvostoliiton vaatimukseen Saksa ei kuitenkaan suostunut, vaan esitti tätä koskeneet Neuvostoliiton vaatimukset myöhemmin siinä valossa, että Neuvostoliitto olisi marraskuussa 1940. pyytänyt itselleen oikeutta tuhota Suomen. Täten Saksa pyrki kiihoittamaan yleistä mielipidettä Suomessa Neuvostoliittoa vastaan.

Kun sitten Saksa alkukesästä 1941 äkkiä käänsi aseensa Neuvostoliittoa vastaan, oli Pohjois-Suomessa melkoinen määrä saksalaisia joukkoja. Sitäpaitsi oli eräissä Suomen satamissa saksalaisia kuljetuslaivoja ja sotatarvikevarastoja.

Suomi joutui täten Neuvostoliiton suhteen suunnilleen samanlaiseen asemaan kuin se jo oli joutunut Englantiin nähden. Kansainvälisen oikeuden mukaan Neuvostoliitto oli oikeutettu pommittamaan vihollisensa Saksan joukkoja, kuljetuksia ja varastoja Suomessa. Tämän se teki-kin, pommittaen samanaikaisesti myös suomalaisia kohteita.

Suomen rajalla tähän aikaan olleiden Neuvostoliiton joukkojen lukumäärä viittaa siihen, ettei Neuvostoliitto ollut suunnitellut hyökkäystä Suomeen.

Mitään liittosopimusta Suomen ja Saksan välillä ei ollut. Kaikki Suomea koskevat kysymykset jäivät siis avoimiksi Suomen joutuessa sotaan Neuvostoliittoa vastaan

Saksan rinnalla. Osa Suomen kansasta toivoi Suomen voivan Saksan avulla valloittaa Itä-Karjalan, joten Suomen ja Neuvostoliiton raja olisi kulkenut Laatokasta Äänisjärvelle ja sieltä Vienanmerelle. Mutta Saksa vältti sopimuksen tekoa tästäkin asiasta. Englanti ja Yhdysvallat eivät missään tapauksessa tahtoneet, että niiden ja Neuvostoliiton välinen tärkeä yhdystie, Muurmannin rata, olisi katkaistu.

Itä-Karjalan liittämisedellä Suomeen ei siis ollut käytännöllispoliittisia edellytyksiä, puhumattakaan siitä, että valloituspolitiikka oli Suomen kannalta hylättävä ja vahingollinen yritys, joka onnistuttuaankin olisi ollut Suomelle turmioksi, koska Venäjä olisi käyttänyt ensimmäistä otollista tilaisuutta hyväkseen valloittaakseen Itä-Karjalan takaisin.

b) Sodan tapahtumat. Menetetyn alueen takaisinvaltaus ja suomalaisten joukkojen eteneminen Itä-Karjalaan. Käännös suursodassa. Saksan tappiot itärintamalla. Kannaksen läpimurto kesällä 1944. Sotilaallisen tilanteen kestättömyys.

c) Syksyllä 1944 Suomi allekirjoitti välirauhan Neuvostoliiton kanssa luovuttaen sille Viipurin läänistä samat alueet kuin v. 1940 sekä lisäksi Porkkalan alueen ja Petsamon. Sensijaan Suomi sai pitää Hangon.

d) Aselepoehtojen mukaan Suomi oli velvollinen internomaan maassamme olevat saksalaisvoimat. Suursaaressa taistelu. Lapin sota 1944—45. Saksalaisten suorittamat hävitykset ja miinoitukset.

Siirtyminen rauhan ajan oloihin. Valtiolliset vaalit. Sisäpoliittisia vaikeuksia: sodanaikaisten epäkohtien korjaaminen, sotakorvaus, siirtoväki ym. Ulkopoliittisesti pyritty erityisesti saamaan luottamukselliset suhteet Neuvostoliittoon.

Opetustarkoituksena on selvittää oppilaille, että neuvostoliitonvastaisen asenteen takia maamme jou-

tui toisen kerran menettämään tärkeitä alueita ja kärsimään suuria henkisiä ja aineellisia tappioita. Urhoollisinkaan armeija ja loistavimmatkaan sotilaalliset saavutukset eivät voi korjata ulkopolitiikan alalla tehtyjä kohalokkaita erehdyksiä.

29. KATSAUS SUOMEN RAJOJEN KEHITYKSEEN.

Käsiteltävät asiat:

a) Pähkinäsaaren rauha 1323. Raja kulki Rajajoen suusta Äyräpään, Jääsken ja Savon kihlakuntien itärajoja myöten pohjoiseen. Kahden ensinmainitun kihlakunnan itärajat on rauhansopimuksessa selvästi sanottu, mutta Savon itäraja on jäänyt rauhanasiakirjassa epäselväksi. Toiset historiantutkijat ovat otaksuneet sen kulkeneen Säämingin ja Varkauden kautta Pohjanlahdelle joko Pyhäjoen tai Pattijoen suulle. Koska tällöin Itä- ja Pohjois-Savo olisivat jääneet Novgorodille vastoin rauhansopimuksen sanoja, on esitetty toinen teoria, jonka mukaan tämä raja kulki jotenkin samaa linjaa kuin myöhempi Täyssinän rauhan raja, joka asiakirjoissa esitetäänkin Pähkinäsaaren rauhan tarkistuksena eikä uutena rajana. Vuoden 1339 tarkistetussa rajaluettelossa esiintyvät Pähkinäsaaren rauhan rajan paikannimet puhuvat jälkimmäisen käsityksen puolesta. Tämän mukaisesti Pähkinäsaaren rauhan raja kulki Pohjois-Savosta (Kuolajärven Kuolakosken kautta) Paatsjoen suuhun Pohjoiselle Jäämerelle.

b) Ns. pitkä venäläisviha päättyi aselepoon v. 1497, joka ei kuitenkaan kyennyt vakiinnuttamaan rajoja.

c) Moskovan rauha v. 1557 40 vuodeksi tehtiin entisin ehdoin.

d) Täyssinän rauhassa v. 1595 Venäjä tunnusti Suomen itärajan päättyvän pohjoisessa Varanginvuonoon.

e) Stolbovan rauhassa v. 1617 Venäjä luovutti Ruotsille Käkisalmen läänin Aunukseen ja Salmin rajaansaakka. Lisäksi Ruotsi sai Inkerinmaan.

f) Uudenkaupungin rauhassa v. 1721 Ruotsi luovutti Venäjälle Liivinmaan, Viron, Inkerin, Käkisalmen läänin ja Viipurin ympäristöineen. Uusi raja alkoi Virolahdelta, kaartui Viipurin pohjoispuolitse Jääskeen, seurasi sitten Käkisalmen läänin entistä rajaa Parikkalan, Kerimäen ja Kesälahden kulmaukseen ja jatkui edelleen Porajärveen entisellä valtakunnan rajalla.

g) Turun rauhassa v. 1743 Ruotsi luovutti Venäjälle Kymenkartanon läänin Kyminjokeen saakka sekä Savonlinnan kaupungin ja linnan ympäristöineen.

h) Värälän rauhassa v. 1790 raja jäi muuttumattomaksi.

i) Haminan rauhassa v. 1809 Ruotsi luopui Suomesta aina Ahvenanmaata sekä Tornion- ja Muonionjokea myöten.

j) Tarton rauhassa v. 1920 sovittu itäraja tuli kulkemaan eteläosaltaan Stolbovan rauhan rajaa myöten, mutta Suomi sai Petsamon alueen.

k) Moskovan rauhassa 1940 Suomi luovutti Venäjälle Karjalan kannaksen ja Viipurin, koko Laatokan-Karjalan sekä osia Sallan tienoilta. Lisäksi vuokrattiin Hankoniemi tukikohdaksi.

l) Moskovan välirauhassa v. 1944 Suomi luovutti lisäksi Petsamon. Hankoniemen vuokra-alue vaihdettiin Porkkalan vuokra-alueeseen.

Opetustarkoituksena on kartan avulla osoittaa itärajan muutokset samalla lyhyesti kerraten ao. historian kohdat.

30. SUOMEN PUOLUSTUSLAITOS ERI AIKOINA.

Käsiteltävät asiat:

a) Varhaisina aikoina jokainen asekuntonen mies oli velvollinen puolustamaan maataan. Vaaran uhatessa

kokoonnuttiin kulkuteiden varsille ja korkeille vaaroille rakennettujen linnojen luo vastustamaan vainolaista. Vainovalkeat.

b) Ruotsin vallan alkuaikoina oli talonpoikaisarmeija edelleen sodan aikana maan ainoa tuki hyökkävää vihollista vastaan. Oltermannin kapula. Linnojen varusväkenä vähälukuinen palkattu miehistö. 1200-luvulla Ruotsi-Suomessa perustettiin maallinen rälssi, jolla saatiin palkkasoturijoukkojen lisäksi tavallaan asevelvollinen armeija. Kustaa Vaasan aikana sai väenotto eli pakko-otto vakinaisen luonteen. Kymmentä asekuntoista miestä kohti otettiin 1 mies. Kaksikymmentä rälssitalonpoikaa asetti myös miehen. Mies oli palveluksessa niin kauan kuin jaksoi. Värväys jatkui kuitenkin edelleen. Linna-leirit.

c) Uuden ajan alkuun saakka suomalaiset palvelivat ruotsalaisissa joukko-osastoissa, jalkaväessä lippukunnissa ja ratsuväessä lipullisissa. Ensimmäiset suomalaiset lippukunnat muodostettiin v. 1555. Maassa oli tällöin vakinaista sotaväkeä noin 2.500 miestä. Kolmikymmenvuotissodan aikana perustettiin Suomessa rykmenttejä. Tällöin oli Suomen asettaman armeijan vahvuus noin 18.000 miestä, mikä vastasi suunnilleen puolta koko Ruotsi-Suomen armeijasta, vaikka maan väkiluku oli vain 14 Ruotsin väkiluvusta.

d) Ruotujakolaitos v. 1682, aluksi pääluvun, myöhemmin taloluvun mukaan. Etuna oli, että rasitus jakautui paremmin tasan kansan harteille ja miehet väliaikana kotona. Epäkohtana, että koulutus heikkoa ja harjaantunut reservi puuttui. Palvelusaika pitkä. Suuren Pohjan sodan aikana otettiin lisäksi kolmikasrykmentit, kaksinuspataljoonat ja viisikkäät. Pikku vihan aikana syntyi ”varaväki”. Ennen v. 1808—09 sotaa uusi ruotujako. Jalkaväkeä noin 8.200 miestä. Ratsuväkeä noin 750 miestä.

Täydennysväkeä 4.050 miestä. Suomen tykistö. Värvättyjä joukkoja ruotujoukkojen ohessa.

e) Venäjän vallan aikana luvattiin aluksi 50 vuoden vapaus armeijan pidosta. Ruotujakolaitos säilytettiin, vaikka miehiä ei asetettu. Värvättyt joukot lakkautettiin. V. 1812 keisari kuitenkin käski värvätä Suomesta 3 jääkärirykmenttiä. Viipurin rykmentti 1½ vuotta Pietarissa varuskuntajoukkona. V. 1827 värvättyt tarkkampuujapataljoonat. Lakkauttaminen v. 1830. Kaartinpataljoona ja meriekipaasi jäivät. Vaaran uhatessa v. 1854 ruotujakolaitos toimimaan. 9 ruotujakoista tarkk'ampujapataljoonaa, värvättyjä 4 ja 2 meriekipaasia. Lakkautettiin taas v:een 1867 mennessä. Haminan kadettikoulu. Turkin sota v. 1877—78. V:n 1878 asevelvollisuuslaki. Arvanosto. Ensimmäiset asevelvolliset saapuivat v. 1881. Kaarti, 8 tarkk'ampujapataljoonaa ja Suomen rakuunarykmentti. 32 reservikomppaniaa. Armeijan vahvuus noin 5.000 miestä. Tykistöä ei ollut. Asevelvollisuusaika 3 vuotta. Bobrikov lakkautti kuitenkin armeijan, kansanlempilapsen, v. 1901—05.

f) V. 1918 ei aluksi ollut, jääkäreitä ja vanhan sota-väen miehiä lukuunottamatta, koulutettuja joukkoja. Vapaaehtoisuus, värväys ja 18. 2. 1918 vanhan asevelvollisuuslain nojalla kutsunnat. Palvelusaika oli aluksi 1½ v., mutta muutettiin v. 1919 1 vuodeksi. V. 1928 määrättiin armeija vakinaiselle kannalle. Aluejärjestö v. 1932. Armeijassa myös värvättyjä.

Opetustarkoituksena on osoittaa oppilaille, että Suomen mies on aina ollut valmis puolustamaan maataan, useissa tapauksissa kouluttamattomanakin. ”Aseeton kansa on kelvoton.” Menneisyys osoittaa, että maamme aseellinen voima on ollut kansamme selkäranka. ”Suomalainen, seiso tällä omalla pohjallasi äläkä luota vieraaseen apuun.”

KIRJALLISUUTTA.

- J a a k k o l a :**
Suomen historian ääriviivat.
- O r a—J u t i k k a l a :**
Suomen historia lukioluokkia varten.
Suomen kulttuurihistoria I—IV.
- B r o t h e r u s :**
Katsaus Suomen valtiollisen järjestysmuodon historialliseen kehitykseen.
Suomen itsenäisyyden tunnustaminen.
- R u u t u :**
Suomen politiikka 1939—44.
- H e l o :**
Demokratian merkitys Suomen ja Neuvostoliiton suhteiden kehityksessä.

